

Pojam kolektiva u dječjim romanima Mate Lovraka

Balić, Ines

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:716607>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-11**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

Ines Balić

POJAM KOLEKTIVA U DJEČJIM ROMANIMA MATE
LOVRAKA

Diplomski rad

Čakovec, srpanj 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

Ines Balić

POJAM KOLEKTIVA U DJEČJIM ROMANIMA MATE
LOVRAKA

Diplomski rad

Mentor rada:

izv. prof. dr. sc. Andrijana Kos-Lajtman

Čakovec, srpanj 2021.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. HRVATSKI DJEČJI ROMAN	2
2.1. Obilježja dječjeg romana s početka 20. stoljeća	2
2.1.1. Roman o siročetu	4
2.1.2. Roman družine	7
3. MATO LOVRAK	9
3.1. Biografski kontekst	9
3.2. Književni rad Mate Lovraka	11
3.3. Lovrakovo doba	14
4. LOVRAKOVA DRUŽINA	17
4.1. Formiranje dječjih družina	19
4.2. Zadaci dječjih družina	23
4.3. Vođe družina	26
4.4. Izdajice unutar družina	34
4.5. Uloga učitelja u družinama	37
5. NARATIVNE I STILSKE ODREDNICE LOVRAKOVIH ROMANA	39
6. SVJETONAZORSKE ODREDNICE LOVRAKOVIH ROMANA	42
7. ZAKLJUČAK	46
8. LITERATURA	47

ZAHVALA

Zahvaljujem mentorici izv. prof. dr. sc. Andrijani Kos-Lajtman na pomoći i savjetima tijekom izrade diplomskoga rada.

Diplomski rad posvećujem svojoj obitelji koja je vjerovala u mene i bila velika podrška tijekom studiranja.

Sažetak:

Mato Lovrak jedan je od najpoznatijih hrvatskih dječjih pisaca. Radnje njegovih djela često su inspirirane istinitim događajima. Dobro je upoznat sa životnom stvarnošću i psihološkom karakterizacijom likova. U njegovim su djelima dječji dijalozi jednostavni, spontani i pristupačni čitatelju. Pojavljuju se dječje družine, a radnje romana najčešće se odvijaju na selu.

U ovom diplomskom radu proučavaju se i analiziraju dječji romani Mate Lovraka *Družba Pere Kvržice*, *Vlak u snijegu*, *Devetorica hrabrih* te *Neprijatelj br. 1*. Naglasak je na pojmu i funkciji kolektiva, razlikama u formiranju dječjih družina, postupcima i osobinama vođa družina, likovima *izdajica* unutar družina te ulozi učitelja u dječjim družinama.

Iz proučavanja i analize navedenih romana može se zaključiti da postoje razlike u formiranju dječjih družina i njihovih vođa u pojedinim Lovrakovim romanima. Formiranje družbe u romanu *Družba Pere Kvržice* odvija se spontano. U djelu *Vlak u snijegu* ideju za osnivanjem zadruge daje učitelj. Milan iz romana *Devetorica hrabrih* ideju o izletu, ali i formiranju družine, dobiva nakon pročitanih knjiga. U djelu *Neprijatelj br. 1* može se zaključiti da je vođu Zvonka izabrala i sama situacija zato što se sve počelo odvijati u stambenoj zgradi u kojoj on živi. Naime, u njegovu su se stambenu zgradu doselili mali Bosanci koje Milostiva nije mogla podnijeti i on je odlučio reagirati. Svoje je zamisli rekao prijateljima pa su se oni odlučili udružiti i nešto poduzeti. Zadaci družina se razlikuju, a neke si družine postavljaju više zadataka. U romanu *Vlak u snijegu* družina oslobađa vlak iz snijega. *Družba Pere Kvržice* uređuje stari mlin. Na izletu se *Devetorica hrabrih* susreću sa seoskim dječćima te je njihov glavni zadatak obrana od seoskih dječćaka. U romanu *Neprijatelj br. 1* pojavljuje se mnogo neriješenih pitanja, a družina je izabrala tri najvažnija. U spomenutim romanima djeca djeluju samostalno, ali uz svjesnu ili nesvjesnu prisutnost učitelja.

Ključne riječi: Mato Lovrak, dječji roman, roman družine, kolektiv, uloga učitelja

Summary:

Mato Lovrak is one of famous Croatian child writers. His literary works are inspired by true events. He knows well real life situations and psychological characterization of characters. In his literary works, dialogue between child characters is non complex, spontaneous and easy to understand. His works usually contain children groups with countryside action.

This master thesis studies child novels from Mato Lovrak: *Družba Pere Kvržice*, *Vlak u snijegu*, *Devetorica hrabrih* and *Neprijatelj br.1*. Main goal of this thesis is to analyze and study formation of child groups and actions and behaviour of leading characters among groups. Furthermore, occurrence of *traitor* characters and wisdom characters is also studied.

Form study and analysis of previously mentioned novels is to conclude that there is a difference between forming of children groups and group leaders in each of his novels. Formation of a group in the novel *Družba Pere Kvržice* is spontaneous. In novel *Vlak u snijegu*, formation of a group is initiated by teacher. Character Milan from novel *Devetorica hrabrih*, has idea of groups after reading of several books. In novel *Neprijatelj br. 1*, character Zvonko becomes leader because of situation in his apartment building. Thus his apartment building is occupied by mali Bosanci that Milostiva can't bear. So he must react. He shares his ideas with his friends and they decide to act together. Group tasks in novels differ. Some groups have more different tasks. In novel *Vlak u snijegu* group has task to free in snow trapped train. *Družba Pere Kvržice* rebuilds old water mill. During vacation *Devetorica hrabrih* meet village boys and have main goal to defend from them. In novel *Neprijatelj br. 1* there is a lot of unsolved questions and group chose to deal with only three. In all above mentioned novels children act on their own but nevertheless teacher is present spiritually or physically.

Keywords: Mato Lovrak, child novel, novel of children group, collective, role of a teacher

1. UVOD

Mato Lovrak najplodniji je, najcjelovitiji i najčitaniji hrvatski dječji pisac koji je među djecom već u razdoblju između dva svjetska rata stekao veliku popularnost. U Lovrakovu doživljajnom svijetu, kao i u njegovim djelima, važnu ulogu ima selo i život u njemu te autorovo razumijevanje dječaka i djevojčica stečeno kroz iskustvo rada s djecom (Crnković, 1984: 136). Njegovi su romani kratki, sažeta izraza, jednostavno ispriповijedani, ali uspješno zadiru u psihologiju djetinjstva (Krajcar, 2019). Lovrakova djela prevedena su na više stranih jezika (češki, poljski, njemački, slovenski, mađarski, albanski i dr.), a pisao je i stručne članke o školstvu koje je objavljivao u pedagoškim časopisima (Batinić, Gaćina Škalamera, 2006: 153).

Stjepan Hranjec (1998: 8) dječjim romanom naziva svaki roman u kojem djeca nisu samo u funkciji čitatelja, već i nositelji radnje. Oni iznose svoje ideje, stavove, ali se i sukobljavaju. Naglašen je fenomen igre, akcija i pustolovnost. U hrvatski dječji roman fenomen igre u značajnijoj mjeri uvodi Mato Lovrak. Igrom se definiraju međusobni odnosi likova, ali se isto tako oblikuje i fabularni tijek (Zima, 2011: 79). U dječjem romanu različit je odnos između djece i odraslih. Često su likovi u dječjim romanima predstavljeni u okviru družine. Družina djeluje kao kolektivni lik. Glavni se lik također upoznaje kroz djelovanja unutar družine (Hranjec, 1998: 8).

Tema ovoga diplomskog rada jest *Pojam kolektiva u dječjim romanima Mate Lovraka*. Cilj je rada proučiti i prikazati Lovrakov kolektiv (formiranje družine, vođu, *izdajice* te ulogu učitelja u družinama) u nekoliko njegovih romana, a to su: *Družba Pere Kvržice*, *Vlak u snijegu*, *Devetorica hrabrih* i *Neprijatelj br. 1*. Prilikom izrade diplomskog rada korištena je kvalitativna metoda istraživanja koja podrazumijeva istraživanje i proučavanje stručne literature toga područja i čitanje, proučavanje te analiziranje navedenih romana.

2. HRVATSKI DJEČJI ROMAN

2.1. Obilježja dječjeg romana s početka 20. stoljeća

Krešimir Nemeć (1994: 5) u svom djelu *Povijest hrvatskog romana od početka do kraja 19. stoljeća* ističe da je roman u hrvatsku književnost ušao vrlo rano, još u srednjem vijeku. Navodi kako je njegov uspon bio mukotrpan i spor, popraćen mnogim sumnjama, dilemama, ali i predrasudama. Krajem 19. stoljeća roman postaje vodeći žanr u književnosti.

Dječji roman u hrvatskoj znanosti o (dječjoj) književnosti ne predstavlja jednoznačan pojam, a njegov doseg i opseg nisu do kraja definirani. Pojam romana i njegovih varijanta (roman za djecu/dječji roman, omladinski roman) ne pojavljuje se prije 1934. godine. Tada Đuro Vilović svoje djelo *Pas Cvilek, dječak Ivek i dudaš Martin* naziva *omladinskim romanom*, Jagoda Truhelka djelo *Zlatko* imenuje *romanom jednog dječaka*, a Mato Lovrak svoj roman *Divlji dječak – Luka Klempavih ušiju* označava podnaslovom *roman* (Zima, 2011: 11). Pojam *roman* i njegove spomenute varijante u uporabu ulaze tridesetih godina 20. stoljeća (Zima, 2011: 11). Termin *roman* tada postaje oznaka za dulji prozni tekst složenije fabularne i narativne strukture. Do strogog analitičkog razdvajanja kraćih i duljih tekstova (pripovijetke i romana) dolazi sedamdesetih godina 20. stoljeća objavljivanjem Zalarove studije *Dječji roman u hrvatskoj književnosti* (Hamersak, Zima, 2015: 202).

Roman u kojem djeca nisu samo čitatelji i konzumenti zanimljivih zbivanja, nego i nositelji radnje, ideja, sukoba i tendencija već se uvriježeno naziva dječjim romanom (Zalar, 1978: 8). Prema Hranjecu (1998:9) dječji roman je slojevita pripovjedna vrsta dječje književnosti u kojoj su glavni likovi djeca, sa svim svojim strepnjama, doživljajima i nadama. Najvažniji je poetički dio dječjeg romana naracija. Kad se govori o dječjoj pripovijeci i dječjem romanu, ponekad se spominje i izraz *dječja realistička književnost*. Tim se izrazom kao i izrazom *roman o djetinjstvu* označava opozicija prema *priči*. U novije se vrijeme u roman o djetinjstvu uvode i fantastični elementi. Priča je starija od romana o djetinjstvu, a starije su i neke druge vrste dječjih romana kao što su pustolovni roman, robinzonade i povijesni roman. Dječji roman o djetinjstvu pojavljuje se u drugoj polovici 19. stoljeća, a bogato se razvija krajem 19. stoljeća i u 20. stoljeću.

Roman o djetinjstvu ima određene prepoznatljive značajke. One su vidljive u brojnim uspješnim djelima napisanim tijekom stotinjak godina postojanja (Crnković, Težak, 2002: 26) U romanu o djetinjstvu junaci su djeca, dječaci i djevojčice smješteni u stvarni svijet. U Lovrakovu su stvaralaštvu najčešće glavni junaci dječaci. Djeca koja se pojavljuju u njegovim djelima najčešće su dobi od desetak godina i pripadaju različitim društvenim slojevima (Crnković, Težak, 2002: 27).

Počevši od Dickensovih romana, dječje junake predstavljala su nesretna djeca, a u romanima 20. stoljeća likovi nesretne djece sve su rjeđi te se kao likovi pojavljuju obična djeca prikazana unutar svojih obitelji, u školi, u druženju, za vrijeme praznika, najčešće u igri, ali i u smišljanju pothvata. Djeca se često formiraju u družine. Junak postaje spretna, dosjetljiv, slobodan i dopadljiv član dječje skupine. Dječji junaci u romanima pokazuju svoje vrijednosti u stavovima, mišljenjima, organizaciji i izvođenju pothvata. Njihov se pothvat može protezati kroz cijeli roman, ali i ne mora. Junaci zadatke mogu izvršavati u manjim epizodama. Pothvat u dječjem romanu navodi se kao tematski izražajno i najvažnije sredstvo i postupak kojim se ostvaruje napetost u radnji. Što se junaci svojim vješto, efektno i hrabro izvedenim djelom više ističu, simpatičniji su čitateljima (Crnković, Težak, 2002: 27 – 28).

U dječjim je romanima naglašena akcija i pustolovnost kao i fenomen igre (Hranjec, 1998: 8). Igrom se oblikuje fabularni tijek, ali i definiraju međusobni odnosi likova (Zima, 2011: 79).

2.1.1. Roman o siročetu

U posljednjem desetljeću 19. stoljeća pojavljuje se tzv. roman o siročetu. U navedenoj podvrsti dječjeg romana ne dolazi do samostalnosti dječjeg svijeta. Junak romana o siročetu mehanički je odbačen i isključen iz svijeta odraslih. Siroče ne djeluje svojom voljom, već je to u većini slučajeva želja odraslih (Majhut, 2005: 394-395).

Glavnom su liku sigurnost, toplina, ljubav i dom potpuno nedostižni (Majhut, 2005: 119-122). Dobar je primjer za to Lovrakov roman *Anka Brazilijanka* (1939) u kojem je glavni lik djevojčica Anka. Do svoje je četvrte godine bila u sirotištu, a nakon toga je posvojena. U novom obiteljskom okruženju nije bila zadovoljna. Živjela je u stanu kao u zatvoru. U tri je godine samo nekoliko puta izašla van. Milostiva koja je posvojila djevojčicu, nije joj iskazivala ljubav. Fizički ju je napala i nazvala je nezahvalnicom. Junak romana o siročetu nalazi se izvan društvenog poretka. On je slabiji od svoje okoline, a njegovi postupci nisu podvrgnuti društvenoj kritici ili, drugim riječima, junak uopće nije obuhvaćen društvom (Majhut, 2005: 121).

Često se u romanima o siročetu geografski precizno locira radnja. Junaci prolaze kroz ambijente na rubovima sela, a to su razne napuštene gospodarske zgrade, kukuružišta i štagljevi. Ponekad prolaze rubovima grada, ali i kroz sirotišta i bijedne kućerke. U djelu *Anka Brazilijanka*, Anka prolazi nekoliko lokacija. S Brazilijancem se upoznaje u ciglani. Junaci u tim prostorima borave privremeno (dan ili dva), a njihov je status krajnje neizvjestan. Važno je naglasiti kako niti jedan prostor siročetu nije siguran zato što mu ne nudi sklonište od vanjskoga svijeta. Junak nema zaklona i sigurnog utočišta, ali ponekad se javlja samo privremeno podnošenje junakove nazočnosti u okolini u kojoj se slučajno našao (Majhut, 2005: 295-296). Nakon što je istjeran iz prostora, ponovno se osjeća izgubljenim i ne zna kamo bi krenuo (Majhut, 2005: 262).

Lik siročeta pred sobom nema nikakav projekt ni zadaće. Njegova je osobina neaktivnosti vrlo određujuća i specifična. Siroče ne smije uzvratiti na svaki epizodni udarac sudbine. Na taj način ostaje potpuno čisto i potvrđuje da je vrijedno društvenog uzdizanja u sfere blagostanja i sigurnosti.

Blagostanje i sigurnost ne smije doći iz djelovanja samog junaka, već djelovanjem drugih (Majhut, 2005: 145). Siroče ne može samo stvoriti svoj dom, ali mora dokazati da ga zaslužuje. Dom kojeg siroče kasnije dobiva ističe se kao središnja vrijednost romana o siročetu (Hameršak, Zima, 2015: 210).

Središnja vrijednost u djelu *Anka Brazilijanka* je Brazilijančevo i praljino prihvaćanje Anke kao vlastitog djeteta. Zajedno su prolazili kroz mnoge nedaće kako bi mogli zadržati Anku. Na samome su je kraju uspjeli zadržati. Shvatili su da je Anka u njihov život donijela vedrinu.

Ugodna je borba za to milo dijete koje je unijelo u njegov život lijepo, novo svjetlo i sreću. Konačnu mu je ostaviše. Anka je bila službeno priznata kao njegovo dijete. Dobila je i njegovo prezime (Lovrak, 1981: 80).

Lik siročeta ne smije gubiti svoju vrlinu i čestitost u trenucima spiralnog pada (Majhut, 2005: 144). Spiralni se pad još naziva i spiralnim putovanjem na dno. Navedeni termin podrazumijeva situacije u kojima siroče na svome putu naniže ponavlja situacije, samo svaki put jedan stupanj nepovoljnije za sebe (Majhut, 2005: 195). Njegov ga spiralni pad vodi u sve dublji očaj i bijedu, a time se zadobiva čitateljeva suosjećajnost (Hameršak, Zima, 2015: 209). Prepušten je sudbini i ne smije uzvratiti na svaki njezin epizodni udarac. U situaciji kada bi siroče reagiralo, odnosno aktivno uzvratilo na udarac sudbine, preuzelo bi stvari u svoje ruke.

Poznato je kako djeca bez odraslih ne mogu znati što je pravi put. Dakle, pomoć siročetu ne dolazi iz njegova djelovanja, već iz djelovanja odraslih. Snage siročeta ne mogu biti dostatne za to da ga izvuku iz neprijateljske okoline u kojoj se našao. Pomoć odraslih ponekad stiže, a ponekad ne (Majhut, 2005: 255-256). Iz tog razloga, u romanu o siročetu, postoji niz stalnih likova s mnogo specifičnih funkcija u razvoju radnje. Niz stalnih likova čine lažni roditelji, mentor, dobrotvor (Majhut, 2005: 144-145). Siroče je pasivno do trenutka pojave mentora odnosno osobe koja ga upućuje (Majhut, 2005: 122). Važno je naglasiti kako je lik siročeta slabiji od drugih likova, ali i od čitatelja.

U romanu o siročetu vrlo se rijetko pojavljuju likovi životinja zato što bi tada životinjska potreba za ljubavlju bila ispunjena, a junakova potreba za sigurnošću i ljubavlju tom novom vezom ne može biti ispunjena.

Životinja, kao i njezina ljubav mogu predstavljati samo bolnu zamjenu za ljubavlju za kojom junaci žude. Time ranjivost i usamljenost junaka ostaju nedirnute (Majhut, 2005: 232).

2.1.2 Roman družine

Nova vrsta dječjeg romana, roman družine, pojavljuje se tridesetih godina 20. stoljeća (Majhut, 2005: 355). Smatra se prirodnim mjestom pojavljivanja dječjih vrijednosti. Dječja družba obuhvaća prostor drugačijih vrijednosti od onih koje vladaju u svijetu odraslih. Djeca sakupljena u družbu često preslikavaju organizacijske oblike odraslih, ali svoju družbu ispunjavaju drugačijim duhom. Djeca u družbi ispunjena su osjećajem zajedništva koji je odraslima nepoznat. Odrasle osobe koje ih okružju, članovi dječje družbe smatraju skupom sebičnih pojedinaca (Majhut, 2005: 395-396).

Dječji svijet, usmjeren zajedničkom težnjom za ostvarenjem plemenitog cilja, suprotstavljen je, dakle, svijetu odraslih, moralno posrnulih, i malaksalih, ograničenih svojim socijalnim, klasnim i drugim predrasudama. Iako žive u istim životnim okolnostima, djeca su u prednosti zbog svoje čiste, još neiskvarene, neojađene, neslomljene dječje duše. No, važno je to da djeca iz družbe ne rade što odrasli žele i kako misle da djeca moraju raditi, nego sami procjenjuju što će učiniti (Majhut, 2005: 296-397).

Berislav Majhut (2005:123) ističe da je važna solidarnost koju čitatelj osjeća s družbom. U romanu o dječjoj družbi nadilazi se individualni napor. Zadaće koje dječje družbe pokušavaju riješiti mogu biti konkretne, ali takve da zahtijevaju fizički napor i mnogo srčanosti. Dječje družbe često ostvaruju i svoje vizije. Djeca su zajedničkim snagama spremna prostoru pridati potpuno novo značenje. U djelu *Družba Pere Kvržice* Mate Lovraka djeca stari mlin uređuju s namjerom da postane ljetnikovac (Majhut, 2005: 145-146).

Stoj! viknu Pero. Hoćemo li održati dogovor ili nećemo?

Počni, Pero!

On sjedne na gredu i stade da govori opet kao da je u vrućici:

Dečki! Slušao sam pažljivo učitelja kad je pričao o jezeru, o palačama i o divnim cvjetnim šetalištima. Hajde, načinimo i mi sebi iz našeg starog mlina ljetovalište!... (Lovrak, 1968: 32-33)

Junak romana družine specifičan je zato što je dvostruk, junak je cijela družba koja je spremna obaviti zadaću, ali i sam lik koji je okupio družbu (Majhut, 2005: 106). Kao nosiv i važan motiv u romanu družine ističe se igra (Hamersak, Zima, 2015: 216).

U romanima družine, članovi kolektiva pokušavaju naći prostor koji će proglasiti svojim i u njemu će vrijediti njihova pravila. To će biti njihov prostor slobode (Majhut, 2005: 298).

Navedeno je kako se životinjski likovi veoma rijetko pojavljuju u romanu o siročetu, a još rjeđe ih možemo susresti u romanu družine. U romanu družine mnogo je likova pa bi pojavljivanje životinjskog lika samo dodatno opterećivalo pripovijedanje. U Lovrakovu romanu *Neprijatelj br. 1* (1938) pojavljuje se psić Cveba, a značajnu ulogu dobiva u trenutku kada dođe do njegove otmice. Tada pripovijedanje postaje svojstveno pustolovnom romanu (Majhut, 2005: 232).

Radnja romana družine najčešće je smještena u susjedstvo glavnih likova. Odvija se u selu i okolici, na ulici ili dvorištu. U *Družbi Pere Kvržice* (1933) radnja se odvija u selu. Lovrak u romanu *Vlak u snijegu* (1933) radnju na početku smješta u selo, a kasnije djeca s učiteljem putuju u grad. U romanu *Devetorica hrabrih* (1958) radnja se odvija u gradu, sve do dječjeg putovanja u selo kada se radnja premješta u selo Patkovec. Mjesto radnje u *Neprijatelju br. 1* jest grad sve do trenutka bijega dvojice prijatelja (Zvonka i Olija) kada se radnja premješta u selo. U romanu družine, kako i samo ime kaže, radi se o skupini djece, a ne o pojedincu pa se stoga radnja veže uz jedan ili više ambijenata. Taj ambijent djeca koriste na drugačiji način nego odrasli. U romanu *Neprijatelj br. 1* dječaci prazan stan privremeno koriste kako bi izvidjeli situaciju s Bosancima odnosno žele vidjeti i čuti Milostivinu reakciju na dječju igru. Milostiva je vlasnica stambene zgrade u kojoj živi Zvonko.

3. MATO LOVRAK

3.1. Biografski kontekst

Mato Lovrak je najcjelovitiji, najčitaniji i najplodniji hrvatski dječji pisac (Crnković, 1984: 136). Smatra se klasikom hrvatskog dječjeg romana posebice realističko-socijalnog usmjerenja (Hranjec, 1998: 314). Rođen je 8. ožujka 1899. godine u Velikom Grđevcu pokraj Bjelovara gdje je proveo djetinjstvo. Njegovo rodno selo nalazi se u brežuljkastom i plodnom kraju između Save i Drave. Mato Lovrak u autobiografiji opisuje tadašnje stanje i izgled sela u nekoliko rečenica.

Tom cestom putovalo se tada uglavnom pješice. I kolima, ali na volovsku i kravlju spregu, polako, kakono se kaže, s noge na nogu. Brzi konji upregnuti u kola bili su onih dana rijetkost. Motociklu i autu, dabome, onda ni traga ni glasa. Tih dana moje selo nije imalo ni željeznicu... U mom djetinjstvu nije bilo iznad sela ni zračnog saobraćaja. Uzduhom su letjele samo lastavice, ševe i jastrebi. Iznad njih je vjetar tjerao jedino oblake. O avionima se ni sanjalo nije (Lovrak, prema Brešić, 1997: 825).

U svojoj autobiografiji ističe kako mu je roditeljski dom bio oaza boljeg i ljepšeg u njegovoj sredini. „Rodni mi dom nalazio se upravo na tom mekanom putu, dalje od „varoškog“ dijela sela, a isticao se naročito jer je bio pokriven crijepom, dok su susjedni seljaci stanovali pod slamnatim krovovima“ (Brešić, 1997: 825). Susjedne kuće služile su se plamenom drvene luči, a u domu Mate Lovraka svijetlila je petrolejka. Lovrak navodi kako se njegov otac nije bavio samo zemljoradnjom, već i krojačkim zanatom. Osobito značajnim smatra činjenicu da mu je otac bio pretplatnik kulturnog društva *Matica hrvatske* te je svake godine primao desetak knjiga iz književnosti (Brešić, 1997: 826). Mato Lovrak volio je prirodu i zadržavanje u njoj, a često mu se znalo dogoditi da ga divota vrta zarobi. Kako bi se Mato Lovrak vratio u kuću, ukućani su trebali dići viku iz kuhinje. Ističe da lijepo djetinjstvo ne proživi ono dijete koje bosonogo ne trčkara slobodno po širokim travnjacima. Također navodi kako je sretan uspije li prokrijumčariti u književna djela malo i onog što većina mladih čitalaca najradije preskoči, a to je opis prirode. Kao posebnu osobitost u svojem djetinjstvu ističe skitnje koje su svaki put bile u društvu prijatelja.

S lijepom knjigom za djecu susreo se u nižim razredima gimnazije u obližnjem gradu i to zahvaljujući postolaru koji je stanovao u istoj kući kao i on. Lovrak je postolaru donosio novine iz grada, a on mu je zauzvrat posuđivao romane za čitanje. Nakon završene gimnazije, pohađao je učiteljsku školu u Zagrebu (Brešić, 1997: 825-830). Ispit zrelosti položio je 1919. godine. Nakon dvije godine službovanja kao učitelj pripravnik polagao je, 1923. godine, završni ispit odnosno praktični učiteljski ispit. Uspješno ga je položio te stekao zvanje učitelja pučke škole (Batinić, Gaćina Škalamera, 2006: 151). Radio je kao učitelj punih trideset i pet godina u mjestima središnje Hrvatske (Hranjec, 1998: 314). Kao pedagog odlikovan je *Ordenom rada*, a kao dječji pisac *Zlatnom plaketom*. *Zlatnu plaketu Mlado pokoljenje* dobiva 1957. godine za životno djelo iz područja dječje književnosti (Kolar-Dimitrijević, 2012: 149). U Zagrebu je živio nakon umirovljenja, gdje je i umro 1974. godine (Brešić, 1997: 834). U njegovu se čast održavaju Lovrakovi dani kulture u Velikom Grđevcu (Krajcar, 2019). Navedena manifestacija prerasla je u tradicionalnu kulturno-povijesnu manifestaciju od državne važnosti (Kolar-Dimitrijević, 2012: 147). Važno je naglasiti kako program manifestacije obogaćuju razna stručna izlaganja o raznovrsnim temama, a koje imaju dodir s Lovrakovim književnim stvaralaštvom. Uz stručna izlaganja, posjetitelji mogu razgledati razne izložbe (Kolar-Dimitrijević, 2012: 145). U sklopu nje dodjeljuje se Nagrada Mato Lovrak za najbolji roman za mladež napisan u protekloj godini. Izgrađen je i Kulturni centar Mato Lovrak, a u zagrebačkom Hrvatskom školskom muzeju čuva se ostavština i njegova radna soba (Krajcar, 2019). Očuvanjem kulturnog nasljeđa Mate Lovraka bavi se i kulturno umjetničko društvo *Mato Lovrak* kao i Udruga žena *Hrvatsko srce*. Na području Velikog Grđevca, 2001. godine, osnovana je Turistička zajednica Općine Veliki Grđevac, a bavi se uređenjem Lovrakovog centra (Kolar-Dimitrijević, 2012: 146).

Lovrak pripada onim piscima čija je građanska biografija visoko čestotno nazočna u djelima, stvarna životna zbilja izravan je predložak za organizaciju književne; niz činjenica iz autorovog života služi mu podlogom za stvaranje fabule i likova, za njegov toliko spominjani realizam (Hranjec, 2004: 52).

3.2. Književni rad Mate Lovraka

„Ako se dar za pisanje nasljeđuje, mnogo toga mogu zahvaliti svom ocu“ rekao je Lovrak.

„Osjećajnošću, u punoj mjeri potrebnom u umjetničkom radu, obdarila me majka“ (Brešić, 1997: 826-827).

U autobiografiji ističe da je kao mlad učitelj pisao za učiteljski list. Nakon toga pisao je veće pripovijesti koje su se objavljivale u novinama i časopisima. Ljudevit Krajačić, urednik tadašnjeg dječjeg mjesečnika *Smilje*, čitao je Lovrakove radove te mu je na učiteljskom kongresu pohvalio prikaz dječjih likova. Preporučio mu je da piše za djecu (Brešić, 1997: 831). Zbirka pripovijedaka, ujedno i prva knjiga za djecu Mate Lovraka, *Slatki potok* objavljena je 1930. godine u Zagrebu (Crnković, 1984: 136). Lovrak navodi da su teme njegovih djela uglavnom izvirale iz školskog života koji je bio prepun raznih događaja i dječjih likova (Brešić, 1997: 831). Njegov mu je učiteljski poziv koristio u književnom radu zato što nikada nije prekidao vezu s djecom o kojoj je i za koju je pisao (Crnković, 1984: 136). U književnom radu Mate Lovraka potrebno je istaknuti 1933. godinu u kojoj je napisao roman *Djeca Velikog Sela* i *Družbu Pere Kvržice*. Roman *Djeca Velikog Sela* u daljnjim je izdanjima promijenio naslov u *Vlak u snijegu*. Navedeni je roman napisao kao mlad učitelj zaposlen u selu Veliki Zdenci, blizu Daruvara. Važno je istaknuti da je Matu Lovraka na pisanje romana *Djeca Velikog Sela*, kasnije preimenovanog u *Vlak u snijegu*, potaknulo djelovanje učeničke zadruge u tadašnjoj školi, dječji likovi njegovih učenika kao i izlet u obližnji grad te snježna vijavica koja im je otežala povratak kući. Rukopis *Djeca Velikog Sela* nudio je zagrebačkim izdavačima u vremenu između dva rata. Njegov rukopis nisu prihvatili, a kao razlog naveli su da je tema previše ambiciozna.

Mato Lovrak nije odustao te se je obratio uredništvu *Nolita* u Beogradu. Ubrzo je dobio odgovor i to potvrđan, ali uz male izmjene završetka romana.

Uredništvo nije pristalo na pesimističan završetak, već je zahtijevalo da sam kraj bude vedar i radostan. Lovrak je na to pristao i naveo da je to čak i dobro kako djeca ne bi prerano upoznala crne strane života. Knjiga *Vlak u snijegu* izdana je u Hrvatskoj, ali i drugim državama u četrdesetak izdanja (Brešić, 1997: 834).

Djelo *Družba Pere Kvržice* napisao je pod dojmom propadanja mlinova vodenica koje su seljaci mogli jeftino koristiti. Navedeno djelo izdalo je zagrebačko poduzeće *Binoza*, a svoja izdanja ostvarilo je u istoj mjeri kao i *Vlak u snijegu* (Brešić, 1997: 832-833). Ostale njegove dječje knjige, koje jesu sljedeće: *Divlji dječak* (1934), *Neprijatelj broj 1* (1938), *Doka Bedaković* (1938), *Francek Drugi Hrabri* (1938), *Micek, mucek i dedek* (1939), *Anka Brazilijanka* (1939), *Prijatelji* (1941), *Veliko putovanje od 35 koraka* (zbirka pripovijedaka, 1953), *Dobra oluja* (zbirka pripovijedaka, 1953), *Naši dječaci* (zbirka pripovijedaka, 1954), *Dječak konzul* (1954), *Prozor do vrta* (1955), *Tri dana života* (1957), *Devetorica hrabrih* (1958), *Snadi se, djede* (1958), *Iskrica* (1958), *Zeleni otok* (1961), *Katićev dom* (1964), *Sretna zemlja* (1964), *Andrija Jug* (1967), *Gimnazijalac* (1967). Djelo *Sretna zemlja*, jedino je Lovrakovo djelo u kojem možemo pronaći elemente moderne bajke, a ostala djela temelje se na realističkoj osnovi (Crnković, 1984: 136). Zanimljivo je navesti kako je roman *Neprijatelj broj 1* prvo izašao na češkom jeziku, a prilikom prijevoda na hrvatski jezik, bez autorova znanja, izbačeno je cijelo poglavlje (Brešić, 1997: 833). Osim dječjih knjiga, Mato Lovrak napisao je tri knjige za odrasle, a to su: *Dijamant u trbuhu*, *Tri dana života* i *Slamnati krovovi* (Crnković, 1984: 136). Kada bi se vršila podjela Lovrakovih djela, mogla bi se izvršiti na različite načine. Djela bi se mogla podijeliti s obzirom na vrijeme njihova nastajanja, odnosno na predratna i poratna, na djela čija se radnja odvija na selu i na ona djela gdje se radnja događa u gradu. Osim navedenih podjela, djela se mogu razvrstati i s obzirom na veličinu pa tako možemo razlikovati velike pripovijetke ili romane i manje pripovijetke. S obzirom na likove, važno je istaknuti kako se Lovrakova djela mogu razvrstati u nekoliko kategorija. Mogu biti podijeljena na djela o djevojčicama, djela o dječacima (prevladavaju u Lovrakovu stvaralaštvu), djela o skupini djece i na ona gdje su u fokusu pojedinci.

Tematika Lovrakova stvaralaštva je različita pa se njegova djela mogu podijeliti na djela s psihološkom tematikom i na djela sa socijalnom ili prosvjetiteljskom tematikom. Svaka bi podjela istaknula neke strane Lovrakova stvaranja, ali takve podjele nisu bitne i teško ih je provesti (Crnković, 1984: 139). Mnoga su Lovrakova djela prevedena na njemački, češki, poljski, slovački i mađarski jezik.

U autobiografiji Lovrak navodi:

Marljiv, posebno marljiv, strpljiv, upravo uporan, treba biti u pisanju. Moramo se boriti za svoju stvar ako je osjećamo dobrom i lijepom. Borba na tom području rada posebno je mučna, put njen zaista je posut trnjem, ali pobijedimo li toliko da nam se djelo traži i čita, čovjeka, radnika njegovog, obuzimlje tada rijetko, neopisivo zadovoljstvo, za koje vrijedi pretrpjeti prešućivanje, omalovažavanje, nepriznavanje, jal, zlobu i pakost, ako čak tako daleko dođe (Brešić, 1997: 833).

3.3. Lovrakovo doba

Majhut (2005: 43) navodi da je Crnković hrvatsku dječju književnost podijelio na temelju pretpostavke da je svaka velika autorska figura u hrvatskoj dječjoj književnosti izrazito važna iz razloga jer je svojim postojanjem i stvaranjem presudno utjecala na cijeli jedan period. Zaključuje da se razdoblja zaslužuju zvati po tim osobama.

Tako treće doba u hrvatskoj dječjoj književnosti, prema Crnkovićevoj periodizaciji, započinje 1933. godine izdavanjem dvaju Lovrakovih romana, a to su *Djeca Velikog Sela (Vlak u snijegu)* i *Družba Pere Kvržice*. Obično se uzima 1933. godina kao početak novog razdoblja u hrvatskoj dječjoj književnosti, ali je važno naglasiti kako je Lovrakova zbirka pripovijedaka *Slatki potok i druge priče za djecu* izdana 1930. godine već istaknula njegove prepoznatljive značajke (Crnković i Težak, 2002: 349).

Cjelokupan Lovrakov rad kao i navedeni romani u hrvatsku dječju književnost donose preokret. Dakle, treće se razdoblje često naziva Lovrakovim dobom. U tzv. Lovrakovu razdoblju fantastika se pobjeđuje realizmom te jakom socijalnom obojenošću, a samim tim se prekida dotadašnja tradicija.

Prisutnost siromaštva, bijede te kulturne zaostalosti nezaobilazni su elementi u djelima (Brala Mudrovčić, J. i Pavličić, N., 2014: 165).

Za vrijeme Drugog svjetskog rata, u trajanju od 1941. do 1945. godine, nije se mnogo pisalo. Snažnih umjetničkih djela nije bilo prvih deset godina nakon rata zato što se je književnost morala služiti političkim ciljevima (Crnković, Težak, 2002: 347). Mato Lovrak je napisao djela posve uronjena u ondašnji život odnosno djela s prepoznatljivim modelom blage tendencioznosti i primjerene didaktičnosti (Hranjec, 2006: 72). Lovrak u svojim romanima učenike poučava temeljnim ljudskim vrijednostima i namjerava ih pripremiti za samostalan život, što također zapažaju istraživači koji su se bavili njegovim romanima.

Moglo bi se pomisliti kako je Lovrakova osoba snažnije obilježila to vremensko razdoblje od činjenice da se u međuvremenu dogodio svjetski rat te da je u Hrvatskoj došlo do kataklizmatičkih promjena, a što se itekako osjetilo na dječjoj književnosti. Sve je to pojmom Lovrakovog doba izbrisano i prekriveno (Majhut, 2005: 44).

Lovrak se priklanja tzv. realističkom dječjem romanu te se tako u hrvatsku dječju književnost ponovno vraća prevlast pripovijetke nad pričom, odnosno nefantastičnog nad fantastičnim, što je njezina značajka od početka (Crnković, Težak, 2002: 349).

Glavni su tematski elementi koji se vežu uz Lovrakovo stvaralaštvo razred, kolektiv, skupina djece, zadruga, dječji vođe, učitelj te seoska djeca koja se stavljaju u prvi plan (Crnković, Težak, 2002: 349). Princip kolektivismu jedno je od ključnih obilježja Lovrakova stvaralaštva, a svoje romane često narativno koncipira oko organizirane družine.

Tako se u romanima *Vlak u snijegu* i *Tri dana života radi* o organiziranoj družini koju čini jedan razred. U djelima *Družba Pere Kvržice*, *Devetorica hrabrih* i *Neprijatelj broj 1* formiraju se labavije povezane skupine. Princip kolektivismu redefinira se u romanima *Divlji dječak*, *Prijatelji*, *Prozor do vrta*, *Dječak konzul*. U navedenim romanima Lovrak u prvi plan stavlja pojedinca.

Osim kolektivismu, bitno obilježje Lovrakova stvaralaštva jest odbojnost prema gradu i gradskoj sredini (Zima, 2011: 83-86). U njegovim djelima ponekad dolazi do sukobljavanja seoske i gradske sredine (Crnković, Težak, 2002: 349). On naglašava superiornost djeteta nad odraslima. Idealizira djetinjstvo i djecu prikazujući ih kao savršene likove koji se razlikuju od odraslih. Djeca su nevinna i naivna (Zima, 2011: 83-86).

Dječji roman u Hrvatskoj započeo je svoj život prije Lovrakova stvaranja, ali Lovrak je zaslužan za utemeljenje dječjeg romana kao glavne književne vrste u hrvatskoj dječjoj književnosti (Crnković, Težak, 2002: 365).

U cjelokupnom Lovrakovom umjetničkom izrazu postoji čitav niz dječjačkih likova. Njihova je prosječna dob od devet do jedanaest godina. Poneki su likovi istaknuti kao sposobni vođe. U romanu *Družba Pere Kvržice* to je Pero, u *Vlaku u snijegu* vođa je Ljuban, u romanu *Devetorica hrabrih* vođom postaje Milan, a dječak Zvonko ističe se kao vođa u romanu *Neprijatelj broj 1*. Osim vođa u romanima se pojavljuju zamjenici vođa, neotesanci, siročići, bistri i lukavi dječaci, simpatični nježni ljepotani, hrabri i plašljivi, tromi i poduzetni, glavni likovi, ali i epizodisti (Crnković, Težak, 2002: 369).

U tom mnoštvu dječaka ipak se posebno ističu tzv. dječaci s kvržicom, vođe družina, njezini organizatori, oni koji smišljaju pothvat i vode do njegova ostvarenja (Pero, Ljuban, Zvonko, Milan, Mario i dr.). Oni su, rekli bismo, zaštitni znak Lovrakovih dječjih romana, po njima su ti romani prepoznatljiviji (Crnković, Težak, 2002: 369).

Lovrakovi tzv. dječaci s kvržicom prelaze granice dječjih interesa i mogućnosti. Ponekad njihova igra nije igra, već rješavanje krupnih socijalnih pitanja. Dječji likovi na neki način ne pripadaju dječjem svijetu, nego su u ulozi predstavnika predratnog pokoljenja mladih ljudi (Crnković, Težak, 2002: 370). Mato Lovrak je u hrvatskoj dječjoj književnosti otvorio nove trendove u okviru kojih je roman postao temeljnom književnom vrstom. Stekao je veliku popularnost u dječjoj čitateljskoj publici (Crnković i Težak, 2002: 375-376). U Lovrakovo doba stvarali su i drugi pisci poput Đure Vilovića, Josipa Pavičića, Ivane Brlić-Mažuranić, Dragoslava Heiligsteina, Branka i Ede Špoljara, Zlate Perlić i Josipa Selaka (Zima, 2001: 255).

Lovrakovo doba traje do idućeg velikog preokreta, odnosno do pojave dječje poezije Grigora Viteza 1956. godine (Crnković, Težak: 2002: 125).

4. LOVRAKOVA DRUŽINA

U dječjem je romanu lik najčešće predstavljen u okviru družine odnosno klape (Hranjec, 1998: 10). Družinu kao skupni lik Lovrak nasljeđuje iz svjetske dječje književnosti - Kästnera, Molnara, Twaina, ali prikazuje na svoj način njezino funkcioniranje. Najčešći je njegov model čvrsto organizirani kolektiv s vođom. Uz vođu nalazi se čitav niz individualaca, kao npr. pouzdani zamjenici, zlobnici, plašljivci, ali i protivnici (Hranjec, 1998: 45). Dječja družba nalazi se u stvarnosti u kojoj su prisutni i odrasli (Majhut, 2005: 123). Lovrakova družina okuplja se sasvim spontano (*Družba Pere Kvržice, Neprijatelj broj 1*) ili je dirigitirana (*Vlak u snijegu*), ali ubrzo nakon okupljanja postaje čvrsta s istaknutom željom za rješavanjem problema odnosno zadanog zadatka. Time družina postaje kolektiv. Družina je u svojim namjerama veoma odlučna, a učitelj je osoba koja, vidljivo ili iz pozadine dirigira radnju (Crnković, Težak, 2002: 367). U Lovrakovim se romanima skupina najčešće sastoji od dječaka, a u skupine postupno uvodi djevojčice (Crnković, Težak, 2002: 367). U mnoštvu se dječaka posebno ističu likovi koji organiziraju okupljanja u družine, smišljaju pothvate i vode do njihovog ostvarenja. Istaknuti su dječaci vođe družina i nazivaju se tzv. dječacima s kvržicom. Glavno obilježje dječaka s kvržicom je prelazak granice dječjih interesa odnosno njihovih mogućnosti (Crnković, Težak, 2002: 369-370).

Djevojčice su često u sporednim ili dekorativnim ulogama, a postoje i romani u kojima se one ne pojavljuju (Majhut, 2005: 170).

Lovrakovi ženski likovi prikazani su kao beznačajni i slabi subjekti (Zima: 2011: 87). Ako se nalaze unutar družbe, glavna im je zadaća dokazivanje ravnopravnosti s dječacima i one su time po svemu dječaci, osim po imenu. Djevojčice nikada ne preuzimaju ulogu vođe. U romanu *Družba Pere Kvržice* pojavljuju se dvije djevojčice imenom Marija i Danica.

One postaju ravnopravni članovi družbe i pridonose ljepšem izgledu mlina. Djevojčica Marija posvetila se uređenju cvjetnjaka, a Danica oslikavanju zidova mlina.

Marija je kopala cvjetnjak. Kad ga je iskopala, oplijevila je drač sa gredica (Lovrak, 1968: 106).

Danica je toga dana obojadisala dvije sobe. U prvoj je nacrtala vijenac okolo-naokolo od samih trešanja, a u drugoj ukras od ruža (Lovrak, 1968:107).

Njihova je uloga u životu družbe bila epizodna zato što se one na kraju romana (na zvoniku) uopće ne pojavljuju. „Pero s drugovima krenu prema crkvi. Bila je otvorena. Oni se popnu na zvonik. Gledaju kroz istočni prozor“ (Lovrak, 1968: 133).

Fizička veličina družbe određena je veličinom zadaće koju je potrebno obaviti. U romanu *Družba Pere Kvržice* družba je relativno mala, a u romanu *Vlak u snijegu* družbu čini čitav razredni odjel. Zanimljivo je kako su u nekim djelima, primjerice *Neprijatelju br. 1*, istaknuti samo neki članovi družbe. Saznaje se okviran broj članova, ali se ne spominju njihova imena. „Sad su počeli dolaziti sa svih strana drugovi Varšavskom, Preradovićevom, Bogovićevom ulicom pa iz Ilice i kroz Oktogon. Moglo ih je biti oko dvanaest“ (Lovrak, 1979: 21).

U romanu *Neprijatelj br. 1* družba je imala nekoliko zadataka. Za prvi su zadatak bili zaduženi Zvonko, Olio i još dvojica, drugi su zadatak trebali obaviti Lijepi Leo, Tarzan i još dvojica, a treći zadatak preuzeli su Kolarić, Ignjac i preostala dvojica. Dakle, broj članova družbe odgovara navedenom okvirnom broju, ali se ne spominju imena svih članova družbe.

Na narativnoj razini rijetko kad se pojavljuje više od pet ili šest likova. Navodi se kako je ponekad i taj broj prevelik. Navedena činjenica odgovara broju stalnih likova družbe. Stalne likove družbe čine vođa, pobočnik, pretendent na mjesto vođe, izdajica, mali i djevojčice. Glavni je cilj pretendenta na mjestu vođe ostvarenje želje da postane vođa. Važno je istaknuti da nije prisutan u svim romanima. Izdajica je nužan element romana o dječjoj družbi. On predstavlja glavni unutrašnji test kohezije družbe. Ponekad se uloga pretendanta i izdajice spoje u jedan lik. Mali je najčešće najslabiji i najmanji član dječje družbe (Majhut, 2005: 215 – 216). U *Družbi Pere Kvržice* pojavljuje se vođa Pero, pretendent Divljak, izdajica Divljak, Budala i još dva dječaka. U navedenom se romanu spaja uloga pretendenta i izdajice. U ulozi malog nalazi se Milo dijete.

Jedan od primjera za to je roman *Vlak u snijegu* u kojem su osvijetljena samo tri lika, a to su vođa, protivnik i djevojčice (Majhut, 2005: 172). Majhut smatra da se *Vlak u snijegu* pojavljuje se kao nerazvijeni oblik romana o dječjoj družbi.

4.1. Formiranje dječjih družina

Pothvat okuplja djecu u družbu te im daje mogućnost da pokažu svoje sposobnosti, ali i otkriju kakve su naravi (Crnković, Težak, 2002:368).

U djelu *Družba Pere Kvržice*, glavni lik Pero vodi kravu na pašu i iznosi svoju ideju o formiranju družbe. „Tako je, kravo moja! Odlučeno je! Skupit ću ja svoju družbu. Osvojit ćemo stari mlin!“ (Lovrak, 1968: 9)

Pero svojim prijateljima iznosi ideju, a oni ga biraju za vođu družbe te se tako skupljeni u kolektiv nazivaju *Družba Pere Kvržice*. Pojam *kvržica* Pero koristi kao upozorenje članovima družbe da je potrebno prekinuti budalaste prepirke. Nakon izgovorene riječi *kvržica* dolaze slavna djela. „Kvržica! vikne Pero i svi se umire“ (Lovrak, 1968: 46).

Često propitkuje družinu jesu li za slogu.

Divljak jede velik komad gibanice sa sirom. Pero gleda, gleda, šuti i čeka. Onda stade pred njega i kaže mu:

Budi čovjek!...

I razumije ovaj. Trga ostatak kolača i dijeli svima po komadić.

Jesmo li za slogu?

Jesmo! Odgovaraju oni (Lovrak, 1968: 12).

Ponekad pokušava izvidjeti kakvi su mu članovi družine, odnosno jesu li spremni na pothvat.

Pero skine šešir i čestita Vinci na tavanu:

Želimo ti ugodno ljetovanje! A mi idemo kući.

Vinca pokaza na prozorčiću svoje prestravljeno lice i zajauče:

A joj! A joj! Majko moja!

Ne idemo kući, pristaneš li da i dalje ostaneš Budala!

Pristajem! odgovara u suzama Vinca. Pero će nato: Htio sam nešto drugo. Po drugi put sam vas iskušao. Opet se pokazalo da ste plašljivci. Bojim se kako ćemo dovršiti naše djelo! (Lovrak, 1968: 40-41)

U romanu *Vlak u snijegu* družba se organizira na drugačiji način. Ideju o formiranju družbe daje učitelj, a ne iznosi je dijete, kao što je to slučaj u romanu *Družba Pere Kvržice*. U djelu *Vlak u snijegu* družbu nazivaju zadrugom, a zadrugu čini čitav razred. „Vidite, djeco, rekao je đacima, zašto ne bismo pokušali nešto takvo. Hajde da vidimo. Pretvorite razred u zadrugu“ (Lovrak, 2000: 28).

Učitelj ne određuje predsjednika odnosno domaćina zadruge, već ga biraju učenici tajnim glasovanjem. „Svaki dobiva komadić papira i piše tajno, da nitko ne vidi, ime i prezime onoga koga želi za domaćina“ (Lovrak, 2000: 34).

Formiranje zadruge završava odabirom domaćina. Glasovanje se odužilo zato što nitko nije imao većinu glasova. „Nezgoda. Učitelj se opet stane dogovarati s đacima. Nijedan od njih nema većinu glasova. Sad će birati između ovo dvoje koje će imati više glasova: Ljuban ili Draga“ (Lovrak, 2000: 34).

Za domaćina je izabran Ljuban, a učenici su zadrugu nazvali *Ljubanovac*.

U romanu *Devetorica hrabrih* prvo se upoznajemo s razredom učitelja Matića, a kasnije s iznošenjem Milanove ideje. Prije nego što je Milan iznio svoju ideju, Pureta je izvijestio da je čitao knjigu *Družba Pere Kvržice*. Na temelju pročitane knjige, došao je do ideje da njegovi prijatelji i on učine isto. Ispričao je da su pronašli zapušteni mlin vodenicu koji se nalazio u blizini grada, no ubrzo su pobjegli zato što su ih odrasli ismijavali. Pureta je na kraju svojeg izvještaja naglasio da se više nikada neće primiti takvog posla. Glavni je motiv isti, no lokacija zapuštenog mlina i postupci družine su različiti. Može se zaključiti da se radi o intertekstualnom dodiru među Lovrakovim djelima zato što je Pureta bio upoznat s radnjom romana *Družba Pere Kvržice* baš kao i vođa Milan koji je znao radnju *Vlaka u snijegu*.

Milan je istaknuo kako je čitao knjigu *Vlak u snijegu* i *Jahač u Teksasu* te želi spojiti glavnu misao iz *Vlaka u snijegu* i upotrijebiti tehniku iz *Jahača u Teksasu*.

Učitelj upita:

Milane, što si nakanio sa svojim drugovima?

Otputovati malim uskotračnim vlakom do Patkovca i ondje u prirodi ostati jedan dan.

Pa, u čemu taj svoj pothvat smatraš pustolovnim?

U tom, što putujemo sami! Bez vas. Bez roditelja i bez starije braće.

A tako! Eh, u tom slučaju stvar je vrlo zanimljiva. Kada mislite na put?

Ove sedmice. Jednog radnog dana. Nedjeljom ne! Mnogo je izletnika (Lovrak, 1976: 56).

Za razliku od Pere i Ljubana, Milan svoju ideju dobiva nakon pročitanih knjiga. Svojoj družbi daje naziv *Devetorica hrabrih*, a objašnjava da se unutar družine nalazi samo devet odlikaša. Ističe da je u svoj kolektiv izabrao odlikaše kako bi pokazali što znaju. Za svoj su pothvat dobili učiteljevo odobrenje. Upravitelj je istaknuo da se za devetoricu hrabrih nije potrebno bojati kad uđu u život. Smatra da je u njima razvijena želja i volja za samostalnim pothvatima te da dječaci pokazuju znakove budućih borbenih ljudi. Učitelj se za devetoricu hrabrih ne boji. Uvjeren je da će uspjeti u svome pothvatu. Formiranjem ove družbe zna se cilj, ali ne i njihov zadatak. Cilj je da djeca putuju sama bez nazočnosti odraslih i uživaju u prirodi. Milan je odlučio na izlet povesti i bolesnog Juricu.

Tadašnji srednjoškolski dječaci pojavljuju se u djelu *Neprijatelj br. 1*. Na samom početku romana upoznajemo se sa obitelji Zvonka Dražića, učenika drugog razreda klasične gimnazije. Obitelj Dražić živi u stambenoj zgradi, a Milostiva (vlasnica) ne voli djecu, ali iznimno je pristala da Zvonko stanuje u toj zgradi. Problem se javio u trenutku dolaska druge djece u jedan od stanova. Djeca su došla iz Bosne k baki na nekoliko dana zato što je njihov otac izgubio posao. Vlasnica stambene zgrade nije mogla podnijeti njihovu igru u dvorištu i neprestano je bila ljuta.

Što je to dolje?! Kakva je to vika?! Kakav skandal, da mi ne možemo spavati?! Čija je to fakinarija?! Odakle ta dječurlija?! Zašto ih ne istjerate na ulicu, gospođo pismonošice?! Pa tu biste nam uslugu mogli učiniti, vi barem dobro znadete da u to vrijeme spavamo (Lovrak, 1979: 11).

Dječak Zvonko osjećao je tugu zbog Milostivinih neprestanih uzvika i krikova na djecu. Odlučio je događaje iz svoje zgrade podijeliti s prijateljima.

... svi se povukoše u duboki hlad šume da čuju Zvonkovu tajnu. On im pokaza svoje oči:

Zar ne vidite ništa? Plakao sam danas kao kakva baba!

Drugovi su bili silno radoznali zbog koga je plakao.

Zbog čega?

Zbog Bosanaca! Veli Zvonko (Lovrak, 1979:24).

Odmah nakon što im je to ispričao, dječaci su Milostivu smatrali najgorom i najokrutnijom ženom te su je nazvali neprijateljem djece broj 1 (Lovrak, 1979:25). Odlučili su male Bosance povesti na izlet. Nakon izleta, zaključili su da moraju nešto poduzeti kako bi pokušali riješiti nekoliko najvažnijih pitanja. Odlučili su istaknuti tri najvažnija, a to su: „1. Silnik milostiva, silnik Cveba i mali bijedni Bosanci, 2. Zoološki rječnik, odakle stariji uzimaju riječi kada grde djecu. 3. Dva reda stolaca u kinematografima“ (Lovrak, 1979: 54).

U ovom romanu, dječaci su imali mnogo prijedloga za naziv svoje družine. Prijedlozi su bili da se zove *Crna ruka*, *Dvanaest neustrašivih*, no na kraju družina nosi ime *Društvo za dječja prava*.

4.2. Zadaci dječjih družina

Zadatak koji trebaju članovi družbe ostvariti stvara pritisak unutar njih, a često je zanimljiviji od vanjske radnje (Majhut, 2005: 106). U romanu *Družba Pere Kvržice* članovi družbe osjećaju pritisak zbog posla koji moraju obaviti u mlinu, a u *Vlaku u snijegu* vrhunac radnje koji stvara pritisak unutar članova družbe jest oslobađanje vlaka iz snijega. U *Devetorici hrabrih* pritisak unutar družbe ostvaruje se brigom za Juricu (nošenje Jurice) i obranom od seoskih dječaka. U djelu *Neprijatelj br.1* često se osjeća napetost.

Neki primjeri od niza napetosti jesu sljedeći: boravak u praznom stanu u koji kasnije dolazi kućevlasnica, situacija u kojoj ne znaju je li Cveba živ, trenutak kada je Zvonko doznao da je kućevlasnica lošeg zdravstvenog stanja zbog Cvebe, razdvajanje Zvonka i Olija te pronalazak Zvonka i Olija u šumi.

Zadaci družina se razlikuju, a neke družine postavljaju više zadataka koje namjeravaju riješiti. U djelu *Družba Pere Kvržice* zadatak formulira Pero. Svojom idejom iznenadio je ostale članove družbe. Pero do ideje dolazi na učiteljev poticaj.

Dečki! Slušao sam pažljivo učitelja kad je pričao o jezeru, o palačama i o divnim cvjetnim šetalištima. Hajde, načinimo i mi sebi iz našeg starog mlina ljetovalište! . . . (Lovrak, 1968: 32-33)

Nakon iznošenja ideje, Pero je uzbuđeno drhtao, a družba je zanijemila. Na samom su početku prihvatili prijedlog, ali se kasnije svaki član dosjetio raznih poteškoća.

Jednomu je mlin predaleko, drugi nije znao, gdje će smoći oruđe za taj posao, treći se bojao, da ih roditelji neće puštati da cio dan borave negdje na nepoznatom, daleko od kuće. I sve tako slično (Lovrak, 1968: 33).

Prepirka je kratko trajala i družba je krenula u mlin. Dječaci su sami, bez pomoći odraslih osoba, odlazili svaki dan u mlin i vrijedno radili. Na putu do svog cilja susreli su se s mnogo različitih nedaća, ali su zajedničkim snagama sve uspjeli riješiti i ostvariti svoj cilj. Stari zapušteni mlin pretvorili su u ljetnikovac. Uz dječake, djevojčice su dale svoj doprinos u uređenju mlina.

Roman *Vlak u snijegu* na drugačiji način upoznaje čitatelja s glavnim zadatkom zadruga. Prije glavnog zadatka saznaje se da postoje dvije strane.

Ljuban je odmah upoznao konduktera s položajem.

Tamo unutra su dvije stranke. Jedni su uz mene, i mi smo u stanju sve učiniti. Drugi su protiv nas. Oni kvare sve. Na sreću, njih je manje! (Lovrak, 2000: 66)

Zadruga je morala pokazati organiziranost i složnost u trenutku kada je vlak zapeo u snježnim nanosima.

U toj su se izvanrednoj situaciji našli sami s nekolicinom odraslih. Na neki su način bili prisiljeni pristupiti zadatku kako bi spasili sebe i ostatak putnika. Svi zadrugari odlučili su sudjelovati u oslobađanju kotača stroja. Time su pokazali svoju složnost. Naravno, samo oni koji su bili na Ljubanovoj strani. Podijelili su se u smjene kako ne bi svi odjednom bili izloženi hladnoći.

Grabe male dječje ruke suhi i žilavi snijeg i odbacuju ga, da se sve praši. Mumljaju od muke već za nekoliko minuta, ali još ne popuštaju. Onda ciknu Ljuban:

Dosta! U vagon!

U vagonu čeka nova smjena, umotana i zakukuljena do očiju. Druga šestorica. Jozo je vođa. Uputila ga je prva smjena:

Kad osjeteš da se od studeni više ne može izdržati treba viknuti: Dosta! U vagon! Dotle će već čekati treća smjena, obučena u topla odijela onih šestero prvih (Lovrak, 2000: 79).

Ostali zadaci zadruga tijekom putovanja bili su briga za bolesnike, organiziranje obroka u izvanrednoj situaciji, grijanje u vagonima i slično.

Na samom početku romana *Devetorica hrabrih* opisuju se zadaci koje učenici obavljaju svakodnevno u svom razredu.

Previše su zaposleni. U razredu ih čeka mnogo dužnosti koje samostalno obavljaju. Pregledavaju sami domaće zadaće. Čistoću. I urednost svojih drugova. U tom razredu se ne može i ne smije zakasniti, pa zar je čudo, što znadu ponekad biti i nestrpljivi te udaraju po vratima (Lovrak, 1976: 6).

Dječaci su sami išli na izlet, ali nisu imali konkretno zacrtan zadatak. Oni su imali samo cilj. Njihov je cilj bio uživanje u prirodi.

Smijemo se kupati. Možete razgledati mlin iznutra. Igrati se možemo na ovoj tratini. Za nas devetoricu mjesta je dosta. (...) Na tratini smo slobodni! ... Dobru zabavu želim!

Dokle, Milane?

Dok vas ne pozovem na okup. Ne bojte se, neće to biti tako brzo ... Uživajte! Drugo nemamo ništa. Ovo je naš cilj! (Lovrak, 1976: 81)

Na izlet su povelili bolesnog Juricu i o njemu vodili brigu. Dopustili su mu da vježba, a on je u tolikoj mjeri napredovao da je prohodao. Kasnije su se dječaci zajedničkim snagama borili protiv napadača. Tada je njihov zadatak bio obraniti svoju družinu.

Družina u romanu *Neprijatelj br.1* ima stotinu dječjih neriješenih pitanja o kojima su često razgovarali, ali su izabrali samo tri najvažnija. Tri najvažnija pitanja su: silnik Milostiva, silnik Cveba i mali bijedni Bosanci, zoološki vrt, odakle stariji uzimaju riječi kada grde djecu i dva reda stolaca u kinematografiji.

Njihova se družina podijelila u nekoliko manjih skupina i riješila spomenute zadatke. Važno je naglasiti kako romani završavaju sretno tj. zadani se zadaci izvrše.

4.3. Vođe družina

Lik vođe dominira nad ostalim likovima u romanima. U pravilu, on je glavni lik. Vođa nadmašuje druge kvalitetom ili brojem svojih osobina (Hranjec, 1998: 45). Vođa je stalni lik, a manje onaj koji odskače od svih drugih članova družine. Ako i odskače, on i dalje pripada toj družini. Vođa družine još se naziva i *dječak s kvržicom* (Hranjec, 1998: 45). Hranjec (1998: 45 - 46) navodi da su vođe družina borci za Lovrakove opće interese. Neki od Lovrakovih općih interesa su pravedni kolektiv, topli međuljudski odnosi i zdrav život u skladu s prirodom. Podrazumijeva se da je u dječjoj družini, vođa dijete koje ima iste brige, stav i odnos kao i ostali članovi (Majhut, 2005: 124).

U romanu *Družba Pere Kvržice*, kao što i samo ime kaže, Pero je vođa družine. Članovi družine sami su, bez ikakvog glasanja, zaključili da bi Pero mogao biti vođa družine. „Pero je opet pokazao da je najsposobniji u našoj družbi. Ne smijete odmah jaukati kao babe! Da Pero vođa! Jeste li za to?“ (Lovrak, 1968:31)

U romanu se ne pridaje velika važnost fizičkom izgledu Pere, ali se iz Perinih postupaka može zaključiti niz drugih njegovih osobina. Dječaci su u dvorištu našli bunar. Pero je naglasio da se voda ne smije piti prije čišćenja bunara.

Osim što je bistar i pametan, Pero je ponekad i plašljiv kao i ostatak družbe. To je sasvim realno za očekivati zato što Pero nije ništa drugo nego dijete kao i ostali.

Smije se družba, no grom prekida veselje. Poslije ovoga groma pljusne gusta kiša, te se nije vidjelo ni nekoliko metara daleko. Cijela je družba najprije zanijemjela i probljedjela. Poslije su se privikli (Lovrak, 1968: 45).

Iz ovog se ulomka može vidjeti da vođa družbe ništa ne prepušta slučaju, već nastale probleme odmah rješava. Jedan od primjera je trenutak kad je počela padati kiša. U tom je trenutku družba shvatila da se na stropu iznad njihovih glava nalazi velika rupa.

Jedan od članova družbe imao je ideju da se raširi stari kišobran, no Pero je odmah riješio uzrok problema (rupu na krovu). Na tavanu je pronašao daščicu koju je stavio na mjesto gdje je nedostajao crijep. Moglo bi se zaključiti da je Pero snalažljiv i dosjetljiv.

Pero želi da družba bude sposobna i voljna pomoći ostalim članovima u nevolji pa je postavio nekoliko pitanja kako bi, oni članovi koji ne znaju, mogli naučiti ono što je važno znati za boravak u prirodi (mlinu). Samim time, Pero pokazuje svoju zrelost i dobar način razmišljanja. Članovi družbe imaju razne ideje, no vidljivo je da Pero zna kako reagirati u određenim situacijama i time se ističe od ostatka družbe. Ostali članovi družbe izražavaju svoje nezadovoljstvo zbog toga što Pero postavlja pitanja i tim pristupom nalikuju učitelju.

Ponovno je vidljivo kako družbu čine djeca koju odlikuje i dječji način razmišljanja time što se na Perina pitanja nadovezuje Divljak sa svojim šaljivim i nelogičnim pitanjem na koje dobiva i isti takav odgovor. U toj se situaciji vođa Pero ističe time što odmah daje do znanja da Divljak govori besmislice. Unatoč besmislicama koje izriču članovi družbe, Pero je ustrajan u postavljanju pitanja. Ovaj je razgovor jedan od primjera da vođa zna pravilno reagirati u važnim situacijama.

Mi ćemo učiti što nam ovdje treba.

Da čujemo što?

Evo slušajte: Jednog od nas ujede zmija. Što ćemo raditi?

Isisat ćemo ranu!

Povezat ćemo mu nogu iznad ugriza.

Ispeći ćemo ranu!

Vrlo dobro. Sjednite!

Nećemo tako, Pero! Ti se igraš učitelja!... Pa i gdje da sjednemo?

Ne igram se. To je sasvim ozbiljno. Evo drugog pitanja: Jedan se utapa, što ćemo raditi?

Šilo: Bacit ćemo mu slamku pa neka se za nju hvata!

Neću tako! Ljuti se Pero. Moramo plivati do njega i spasiti ga. Ili ćemo do njega veslati čamcem. Divljak uzima riječ: A da vas ja nešto zapitam? Doleti sedmoglava aždaja da nas sve proguta. Što ćemo onda raditi?

Ništa jednostavnije od toga. Šilo će je probosti i svršena stvar.

Družba se smije. I Pero će kroz smijeh: Tako je! Mudro pitanje, mudar i odgovor. Divljak mlati svašta kao o tarabe...(Lovrak, 1968: 47)

Jedan od dokaza da je i vođa družbe samo dijete je prvotna reakcija na onesviještenog Medu. Kada su vidjeli da se Medo onesvijestio, počeli su bježati prema selu.

Pero se kasnije ističe svojim znanjem. Govori članovima družbe da je u bunaru ugljična kiselina i da se u njega ne smije ulaziti.

U romanu je Pero prikazan kao snalažljiv lik. Svoju snalažljivost koristi za dobrobit družbe, odnosno za ostvarenje postavljenog zadatka. Uz snalažljivost i laže kako bi ga učiteljica pustila u kotarsko mjesto. Naravno, Pero je bio uvjerljiv pa ga je učiteljica pustila i nije posumnjala u neistinitost dijela priče. On je zadovoljan i sretan u družbi i želio bi stalno biti u mlinu. Pero je nestrpljiv kao i družba. Jedva čekaju da završe radove u mlinu. Toliko su uzbuđeni da su skoro prije vremena učitelju otkrili svoju tajnu.

Cijela družba s vođom Perom proslavila se onog trenutka kad je predala mlin odraslima. Velika vrijednost učinjenog djela, ali i zahvalnost odraslih družbi vidljiva je u trenutku načelnikova prijedloga da im se da sva zarada prvog mjeseca.

Važno je naglasiti kako se Pero ni u jednom trenutku nije propitkivao mora li on zaista biti vođa družbe. Cijelo je vrijeme bio dio te družbe, poticao ih na zajedništvo i suradnju. Čak i u trenucima njegove slabosti, odnosno bolesti, posjetio je družbu i pogledao kako napreduju radovi.

Nahladio sam se u bunaru. Kašljem. Ali nisam imao strpljenja kod kuće. Došao sam. Donio sam svakomu medenjaka sa sajma. To mi je poklon od ujnje i strine (Lovrak, 1968: 74).

Za razliku od romana *Družbe Pere Kvržice* u kojem se vođa izabrao jednoglasnim uzvikom članova bez prisutnosti odraslih, u djelu *Vlak u snijegu* izbor vođe provodi se glasanjem koje organizira učitelj.

Učitelj nije slutio da Pero podmićuje učenike kako bi pobijedio na izborima. Unatoč Perinom trudu, na kraju je izglasano da je Ljuban vođa.

Prije samog glasanja i učiteljeve ideje o zadruzi, čitatelji saznaju da je dječak Ljuban uredan te da postoji dječak koji je čista suprotnost Ljubanu. Taj je dječak od samog početka ljubomoran na Ljubana, a kasnije postaje izdajica.

Ljuban nije svadljiv tip i pokušava sve riješiti na miran način. „Manimo naše očeve. Nećemo se svađati. Nego je ružno da oni remete slogu, da kvare naš sporazum i da hoće našu zadrugu razoriti“ (Lovrak, 2000: 63).

Također, ustrajan je u nastojanju da bez učitelja stignu sretno kući. „Molim vas ne idite onamo! Htjeli bismo našem učitelju dokazati da ćemo i bez njega u redu stići kući. Prepustite sve nama...“ (Lovrak, 2000: 66)

Ljuban se u izvanrednoj situaciji jako dobro snalazi. Izvršio je *nacionalizaciju* hrane i odjeće i vješto organizirao smjene učenika (Crnković, Težak, 2002: 354).

Ljuban svojim postupcima pokazuje da je pametan i da se brine za putnike u vlaku. To se može vidjeti iz sljedeće situacije: „Sad treba najprije dovući stroj natrag do vagona i prikopčati ga da grije vagone, jer ćemo se ovako posmrzavati...“ (Lovrak, 2000: 76)

On hrabri svoju zadrugu da još malo izdrže te vjeruje da će uspjeti. To se najbolje može vidjeti iz citata koji slijedi.

Hu! Hu! Huće Ljuban među prste i hrabri zadrugu: Djeco! Samo naprijed! Stroj ima već sasvim drugi izgled! Proračunao sam! Budemo li se držali ovako junački još pola sata, bit će stroj slobodan, i moći će se vratiti k vagonima! (Lovrak, 2000: 83)

Nekoliko trenutaka kasnije, pokazuje svoju suosjećajnost te trči u vagon izbjeglica po bolesnu Dragu. U romanu je dodatno naglašena važnost i moć Ljubana na način da se je vlak iz snijega uspio osloboditi baš u vrijeme njegove smjene. Vođa zadruge Ljubanovac je dobar i prema onima koji to nisu zaslužili. To se može vidjeti iz njegove reakcije. „Ljubane! veli plačljivim glasom, smijem li ostati tu s vama u vagonu?! Pssst!... Tiše! Ovdje spavaju radnici!...Smiješ! Uzmi tamo s klupe jela! Jedi i onda lezi pa spavaj!“ (Lovrak, 2000: 95) Dopustio je da se Pero vrati u njihov vagon.

Ljuban ne smatra sebe svemogućim i najpametnijim, već traži pomoć drugih. Tražio je pomoć konduktera u trenutku kada je shvatio da se Dragi zdravstveno stanje pogoršalo. Kondukter je zaključio da su Dragi potrebni hladni oblozi.

U tom je trenutku vođa zadruge bio dosjetljiv i dobro se snašao u situaciji. Kada je bio potreban oblog, Ljuban je dao svoju košulju.

Čitatelj se upoznaje i s osjećajnim Ljubanom koji je jako teško podnio Dragino zdravstveno stanje. Skoro su mu potekle suze kad je zadruzi govorio o Draginom ozbiljnom zdravstvenom stanju. Vrijednost Ljubana najbolje je opisao kondukter koji za njega kao i za njegovu zadrugu ima samo riječi hvale.

Istaknuo je da su đaci zadrugari napravili pravo čudo. Kondukter je rekao da učitelj mora pripaziti na Ljubana. Nazvao ga je čudom od djeteta te naglasio da bi se stariji mogli ugledati na njega.

Ljuban se pri dolasku na stanicu jedva odvojio od vlaka zato što je bio svjestan činjenice da je zadruga postigla veliki uspjeh time što je sretno stigla kući.

U romanu *Devetorica hrabrih*, Milan okuplja nekoliko prijatelja i samim time postaje vođa.

Prije samog pothvata odnosno izleta u prirodu, može se zaključiti kako je Milan posve nestrpljiv, samouvjeren (misli da će izlet biti pustolovan i da će se o njemu pisati roman te prevoditi na strane jezike), ali i zabrinut hoće li Jurićini roditelji pristati da Jurica pođe s njima. Kad *devetorica hrabrih* krenu na izlet, čitatelj saznaje da Milan nije čvrst vođa i da teško kontrolira svoje prijatelje.

Crven je u licu. Planut će. Izgorjet će mu plave oči! Milan hoda. Maše rukama. Dokazuje nešto drugovima. Odbija. Ne slaže se. Objema rukama maše i uvjerava ih. Mršti se. Smije. Zapovijeda. Zove one, koji su predaleko otišli. Kupi ih neprestano kao kvočka piliće. To nije lako, jer dječaci liče na male pačice koji plivaju vodom, a Milan na kvočku, kad prestrašena trči obalom uz njih (Lovrak, 1976: 65-66).

Milan je svjestan činjenice da se za izlet trebao bolje pripremiti. Zanimljivo je kako je sam sebi priznao da nikad više ne bi bio organizator odnosno vođa izleta. On se po tome razlikuje od Pere, Ljubana i Zvonka.

Vođa misli, kad bi on još ikad organizirao ovakav izlet, morao bi se koristiti iskustvima s prvog puta i mnogo toga bi bolje i sigurnije unaprijed pripremio. Milan, doduše, nikad više neće takav izlet preuzeti na svoja leđa! To ne govori javno, to sam u sebi priznaje...(Lovrak, 1976: 115)

Čitatelj saznaje da je Milan odličan đak, ali se razlikuje od ostalih po tome što ima energiju kojom može pokrenuti okolinu. Vođa ima i svoje pomoćnike.

Dakle, ne djeluje sam. Njegov pomoćnik je Jurica. Milan je svjestan činjenice da je nogometna lopta spasila izlet i smatra da bi bez lopte sve propalo.

Milan želi očuvati prirodu. Svojim članovima ističe da moraju sve ostatke od jela (kosti, lupine od jaja) staviti u papire te ih spremi u svoje torbe kako ne bi onečistili prirodu, travu i cvijeće masnim papirima. Vođa Milan je upoznat sa seoskim životom te članovima družbe naglašava da pripaze na žito i djetelinu, odnosno da čuvaju seljakovu muku.

U trenutku napada seoskih dječaka, Milan hrabri svoju družinu. Kasnije se zabrinuo za Juricu koji je ostao sam u zaklonu. Može se sa sigurnošću zaključiti da mu je Jurica mnogo važniji od borbe. To se najbolje vidi iz sljedeće situacije.

Kad on pod ovakvim prilikama zamišlja samog Juricu, kojeg su na svoju dušu pozvali na izlet, on je tako nemiran, da gubi prisebnost i hrabrost pa će morati napustiti ovdje borbu i vodstvo i otići do Jurice on, Milan (Lovrak, 1976: 136-137).

Milan pokazuje svoj osjećaj krivice zbog toga što je Ivan dobio pljusku. Osim toga, moli Ivana da mu oprost i što je tako teško i javno kažnjen zbog njih.

Vođa je uvidio vrijednost seoskih dječaka te je od njih uzeo drvenu igračku kako bi je pokazao ostatku razreda i učitelju. Najveći uspjeh i slava vođe, ali i cijele družine jest u tome što je Jurica prohodao.

U djelu *Neprijatelj br. 1* vođa nije izabran na učiteljevu inicijativu, ali niti glasovanjem zato što su shvatili da je pri dogovoru nastala tolika vika da bi se mogli čak i razići. No, ipak se dobro osjećalo da je Zvonko vođa. Zvonkova desna ruka bio je Olio, a tajnik društva Kolarić zato što je uvijek imao novaca i nije mu ga bilo žao potrošiti za društvo.

U ovom romanu vođu je na neki način izabrala i sama situacija zato što se je sve počelo odvijati dolaskom malih Bosanaca u njegovu stambenu zgradu. Prije dolaska Bosanaca u zgradu, čitatelj se upoznaje s fizičkim izgledom Zvonka te činjenicom da je uvijek spreman za obranu ili navalu.

Zvonkove su ruke stalno borbenu stisnutih pesnica, spremne na obranu ili navalu. Što ćemo! Takva je ulica, takav je veliki grad, takav je život! Zvonko je sav spretan i okretan, oširok i onizak kao njegova majka, pa i glava mu je ljepuška, slična majčinoj. Ima bujnu smeđu kosu. Ima okruglu glavu, smeđe oči, uši kako treba, nos malo svinut dolje i usut sav sitnim pjegama (Lovrak, 1979: 10).

Važno je istaknuti kako se razlikuje od Ljubana, Pere, ali i Milana po prepoznatljivoj fizičkoj gesti svaki put se grizne za kažiprst kako bi se smirio. Ljuban i Pero nisu tražili dopuštenje i upute odraslih za svoj pothvat, a Milan i Zvonko jesu. Doduše, Milan je samo tražio učiteljevo dopuštenje za izlet. Vođa Zvonko dobio je dozvolu roditelja za šetnju s malim Bosancima, ali i niz ozbiljnih uputa i savjeta kako ih mora čuvati da im se u gradu ne bi dogodila kakva nesreća. Zvonku je bilo jako važno da se Bosancima ništa ne dogodi na šetnjama i ponašao se kao prava dadilja. Njihovom sigurnošću bio je toliko opterećen da ih je sanjao.

Zvonko je cijelu noć nemirno spavao jer je sanjao da hvata svoje Bosance u najprometnijim ulicama između tramvaja i automobila. Jednom je u snu kriknuo i sav se u znoju probudio. Sanjao je da su se Bosanci popeli na vrh tornja katedrale (Lovrak, 1979: 35).

Zvonko pokazuje da je poslušan majci, ali i čvrst. Bez obzira na svoju želju (druženje s Bosancima), ostaje učiti zato što majka to od njega zahtijeva. Nije se odazvao Olijevom pozivu, već je ostao čvrst u svojoj odluci.

Kasnije je Zvonko hrabrio svoje društvo, ali je pokazao da ima dobro srce. Nakon što su oteli psa, nije ga želio utopiti. Smatrao je da je dovoljna kazna to što je Milostiva bez njega i da pas ne treba nastradati. Dapače, Zvonko i Olio brinuli su se za psa i zavoljeli ga. Zvonko je uz sebe imao pravog prijatelja koji ga nije želio napustiti, već su zajedno pobjegli. Vođa je bilo jako žao za sve što je učinio, no nije si mogao pomoći zato što ga je nepravda boljela. Bio je svjestan da će zbog njegovih postupaka roditelji patiti pa je napisao pismo uz znak isprike. Iz pisma se saznaje kako vođa Zvonko jako dobro zna kako su roditelji reagirali na članak u novinama.

Vas je sigurno strašno stid zbog mene, a ti, majčice, ja znam vrlo dobro, ti sada kod kuće mnogo, mnogo plačeš. Oprosti mi i nemoj plakati! Mene je tako nepravda zapalila, i ne bih se mogao rashladiti da sam baš i čitav prst odgrizao pa sam zato i to učinio o čemu novine pišu (Lovrak, 1979: 105).

Vođinu prihvaćenost u okolini, ali i vrijednost potkrepljuje ispraćaj iz sela.

Duž pruge je špalir djece iz sela Borovca na trista metara na daljinu. Svi imaju pune ruke šumskog i poljskog cvijeća. Bacaju ga na vlak i viču iz svega grla:

Živio! Živio!! Živio!!!! (Lovrak, 1979: 142-143)

Zvonkovu posebnost i osobine potvrđuje i učitelj koji piše članak o njemu. Učitelj navodi da je Zvonko fin dečko koji ima dobro i pravedno srce. Važno je navesti da ga učitelj naziva čudom od djeteta. Zvonko je rijedak čovjek pravednik u tim sitnim godinama. Istaknuo je kako se Zvonko žrtvovao za druge te da ga nije za učinjena djela potrebno kazniti, već da mu je potrebno pružiti ruku i povesti ga dalje da postane vođa naroda kakav nam itekako treba (Lovrak, 1979: 146).

4.4. *Izdajice unutar družina*

U svakome se društvu nalaze osobe koje nemaju isti stav, interese i želje pa tako i u dječjim družinama. *Izdajice* se na neki način udaljavaju od svojih družina, a razlozi njihovih udaljavanja su različiti. Ponekad se prepoznaju odmah na početku romana, no ponekad djeluju u družini jedno vrijeme pa se odluče otuđiti u koracima pothvata.

U romanu *Družba Pere Kvržice* sve je dobro funkcioniralo do trenutka Divljakova bijega iz družbe. Osim Divljaka, družbu je napustio i Budala. Družba je bila svjesna da će sve propasti ukoliko Divljak progovori. „Divljak je otišao u selo. On će sve odati. Sve će biti upropašteno! Sad vidite, što može učiniti nesloga“ (Lovrak, 1968: 74).

Milo dijete su poslali da ulovi Divljaka i zabrani mu progovoriti o mlinu te da mu zaprijeti da će svaki dan dobiti batina ukoliko oda tajnu. Naravno, član družbe odmah je otišao obavijestiti izdajicu. No, Divljak ga nije dočekao prijateljski, već je bio nasilan i udario ga u prsa. Pero (vođa družbe) nije mogao vjerovati da su Divljak i Budala iznevjerili družbu te da se sada tako ponašaju. Šilo je dao vrlo realan razlog za Divljakovo napuštanje družbe. On je bio svjestan da Divljak želi biti vođa. Divljak i Budala jasno su rekli da napuštaju družbu tek kad ih je Pero lijepo, ljubazno upitao. Članovi družbe o izdaji Divljaka i Budale saznaju dolaskom djevojčica u mlin. Tajnu su družbe otkrili djevojčicama za dva mala ogledalca. Iz navedenog, čitatelj može zaključiti kako Divljak i Budala nisu svjesni koliko je družbi važan njihov pothvat. Nažalost, oni nisu stali samo na otkrivanju tajne, već su uništili uređeni mlin. U toj situaciji družba nije dugo tražila krivca, odmah su znali tko je to učinio. Nanijetu su štetu popravili i primili se novoga posla. Izdajice i dalje nisu odustajale te su ponovno napravili nered. Osim što su napravili nered, Divljak ih je gađao kamenjem. Uz Divljaka i Budalu spominju se i još dva neprijateljska dječaka. Pero nudi izdajicama povratak u družbu ili cjelodnevnne batine. Izdajice pristanu na povratak u družbu i ponovno zajedno počinju djelovati.

U romanu *Vlak u snijegu* od samog je početka vidljivo kako je Pero (kasnije izdajica) čista suprotnost Ljubanu i kako je ljubomoran na njega. Pero je često bio grub i nasilan te ga vršnjaci nisu voljeli.

„Pero je bio grub, volio je pokazivati kako je jači, znao ih tući i peckati te im otimati slatkiše i voće“ (Lovrak, 2000: 28).

Prije službenog glasanja za domaćina zadruga, Pero je podmićivao glasače samo kako bi pobijedio i postao domaćinom. Tim je činom pogazio učiteljeve riječi i uvjerenje o neiskvarenosti njegovih učenika. To vidimo iz njegovih riječi kojima daje do znanja da je spreman na sve.

Ako... ovaj... mene izaberete, dat ću vam dvije lijepe slike. (...)

Kad bih ja bio domaćin, donio bih s mog tavana pun vrećnjak oraha i suhих šljiva, svima vama! (Lovrak, 2000: 30)

Osim što je podmićivao glasače, mnogo je puta lagao. Nije dolazio na dogovore zadruga, već je pronalazio razne lažne razloge za nedolazak. Nije mario koga će uplesti u svoju laž. Bilo mu je bitno da izbjegne dogovor pa je lagao da mu je tetka bolesna.

Pero je sklon vrijeđanju. Umišljen je i osjeća se jakim zato što mu je otac načelnik. Govori Ljubanu da mu je otac siromašan i da ima samo pet jutara zemlje. Pokazuje svoju ljubomoru prema Ljubanu, primjerice, u situaciji kada konduktar Ljubana poziva na hodnik i razgovara s njim. Pero je nepristojan i pokušava prislušivati.

Izdajica se s nekoliko svojih prijatelja odvaja od zadruga Ljubanovac tako što prelazi u poseban vagon i to zahvaljujući dozvoli konduktera. Nakon što su se odvojili, odvojeno su i djelovali. Pero sa svojim prijateljima nije sudjelovao u oslobađanju vlaka iz snijega. Važno je istaknuti kako nije samo Ljuban i njegova zadruga prepoznala Perinu pokvarenost, već je to primijetio i konduktar, što je vidljivo iz njegovih sljedećih riječi: „Za Peru ne molim! On je rđav. S njim radite što vas je volja. On je radio protiv zadruga“ (Lovrak, 2000: 86).

Pero se ne mijenja ni u izvanrednoj situaciji. On i njegovi prijatelji nemilice troše zalihe hrane (Crnković, Težak, 2002: 354).

Nažalost, Perinim lošim djelima nije bilo kraja. Odlučio je ukrasti hranu zadruzi Ljubanovac. Nakon krađe i svađe s Ljubanom, Pero je ipak želio pristupiti zadruzi.

Za razliku od romana *Družba Pere Kvržice* gdje Pero kao vođa postavlja dvije opcije izdajicama među kojima je i povratak družbi, u romanu *Vlak u snijegu* situacija je drugačija. Izdajica Pero sam, bez nagovora pristupa zadruzi. Na samom kraju romana, konduktar iznosi mišljenje o Peri pred njegovim ocem. „Prilično vam je nevaljalo dijete! Nije htio s drugom djecom u slogu, u isti vagon. On je morao biti nešto posebno!“ (Lovrak, 2000: 105)

U romanu *Devetorica hrabrih* Zdenko i Miško su bjezgunci odnosno izdajice. Zdenkov razlog bijega je spašavanje života ježu, a Miško je pobjegao kako napadači ne bi oteli nogometnu loptu. Oni uopće ne znaju za borbu s Patkovčanima, za zaklon, raspravu i sud u seljačkoj kući. Izdajicama je bilo žao što su pobjegli, a Milan je popustio i primio ih natrag u družinu. Vođa Milan istaknuo je kako je Brajer prekršio dogovor i ipak na izlet ponio loptu. No, kasnije se zaboravilo na loš Brajerov potez zato što su došli na ideju da će lopta i nogometna igra privući seoske dječake u njihovo društvo.

U djelu *Neprijatelj br. 1* zanimljivo je da su u početku svi bili zainteresirani za slučaj s Bosancima, no kasnije su pronalazili neke razloge kako ne bi bili s njima. Žao im je malih Bosanaca i smatraju da su simpatični. Kolarić je rekao da ga Bosanci gnjave, ali da će dati određenu količinu novaca za njih ukoliko to bude potrebno. Sitni je Ignjac radije otišao na vježbe klavira, nego ostao s malim Bosancima. Lijepi Leo predložio je da Bosance Olio i Zvonko odvedu u kino, ali on neće poći s njima.

4.5. Uloga učitelja u družinama

Lik učitelja jedan je od češćih likova u Lovrakovim djelima. Učitelj je zagovornik ideje o kolektivizmu i pravdi. Mato Lovrak u svojim djelima predstavlja učitelja na način da ga idealizira (Brala Mudrovčić, Pavličić, 2014: 169 – 170).

U djelu *Družba Pere Kvržice* učitelj nije svjestan činjenice da postoji družba koja radi na uređenju mlina.

Djeca djeluju samostalno, ali ishod njihove aktivnosti, između ostalog, ovisi i o primjeni nastavnog sadržaja. U romanu je vidljivo da nastavni sadržaj koji je učitelj poučavao učenici ponekad koriste i na taj je način učitelj nesvjesno uključen u njihove aktivnosti. Učitelj iznosi svoje stavove seljanima, a članovi družbe shvaćaju da se učiteljeva uvjerenja slažu s njihovima.

Lik učitelja fizički nije djelovao u družbi, ali u trenutku kada je saznao o djelovanju družbe i vidio njihov trud, nije mogao sakriti oduševljenje. Učitelj je družbu nagradio slobodnim danima do kraja školske godine kako bi mogli dovršiti uređenje mlina do završne školske svečanosti. Članovi družbe ističu važnost učitelja time što mu odaju tajnu. Dječaci ga smatraju vrednijim povjerenja od vlastitih roditelja (Zima, 2011: 87).

U romanu *Vlak u snijegu* uloga učitelja u zadrugi je posve drugačija. Za razliku od romana *Družba Pere Kvržica*, zadruga Ljubanovac nastala je na učiteljevu inicijativu. On je bio glavni pokretač kolektivizma i pravde i odredio je pravila zadruge. Istaknuo je da se moraju sami brinuti za razred i da žena treba imati ista prava kao i muškarac. Iz priloženog se citata može vidjeti što je još učitelj rekao svojim učenicima.

Treba da svi jednako rade. Da imaju jednake dužnosti i jednaka prava. Nitko ne smije sebi prisvojiti veća prava ili nametnuti silu.

(...)

Domaćin ne smije nikoga tući. O svima stvarima mora se jedanput nedjeljno razgovarati. Subotom popodne. Nazvat ćemo to dogovor zadruge (Lovrak, 2000: 28-29).

Nažalost, učitelj se onesvijestio na predstavi te su zadrugari morali sami poći kući. Poslao je pismo u kojem hrabri i potiče zadrugu te vjeruje u njihov uspjeh, odnosno u sretan povratak kući. Lik učitelja u romanu tada nestaje i više se ne pojavljuje. U prvom su planu djeca i djelovanje zadruge.

U djelu *Vlak u snijegu* važnost učitelja vidljiva je kroz djelovanje zadruga. Dubravka Zima (2011: 87) navodi da članovi zadruga uspijevaju u svojem ambicioznom pothvatu zahvaljujući strogom pridržavanju društvene organizacije koju im nameće učitelj i činjenici da se svojevrijem podvrgavaju učiteljevu autoritetu unatoč tome što je on fizički odsutan.

U djelu *Devetorica hrabrih* učitelj se pojavljuje na početku romana (čitatelj se upoznaje s njegovim razredom) i na kraju romana kada se učenici vraćaju s izleta. Učitelj Matić podupire Milanovu ideju o izletu i dopušta odlazak. Ne miješa se u organizaciju izleta niti ima želju špijunirati, čvrsto vjeruje vođi i smatra da će sve dobro proći. U djelu se javlja lik podvornika za kojeg bi se moglo zaključiti da je u ulozi učitelja. Prvotno slijedi učenike, ali kasnije odustaje od tog pothvata. Nakon što se učenici ne vraćaju s izleta u dogovoreno vrijeme, podvornik kreće u selo. Razgovara s učenicima i nagovara ih na raspravu, odnosno pomirbu sa seoskim dječacima.

U romanu *Neprijatelj br. 1* učitelj spašava Zvonka i Olija i njegov lik čitatelju ulijeva nadu u sretan završetak romana. Može se zaključiti da učitelj potpuno razumije Zvonkove postupke i podržava ga u tome. Napisao je članak u kojem je grdio sve one koji Zvonka i njegove prijatelje žele uništiti. Napao je sve neprijatelje djece kao i „zoološki rječnik“. Učitelj je pozitivno djelovao na Zvonka. Zvonko je zbog učiteljevog ponašanja i njegovih vrijednosti poželio postati učitelj.

Ponovno je vidljivo idealizirano ozračje učiteljeva doma sa svom unutarnjom brigom i ljubavi za stranog dječaka u nevolji. U djelu *Neprijatelj br. 1* pojavljuje se mjesto gdje se dijete osjeća sigurno, ali i ugodno (Crnković, Težak, 2002: 357). Učiteljeva se obitelj brinula za Zvonka koji je imao groznicu. Učiteljeva kći koja je na početku bila ljubomorna na Zvonka, kasnije mu je pomogla u nevolji. Željela je da bude na sigurnom mjestu pa ga je smjestila u staju. Tamo se brinula o njemu, ali ne zadugo. Roditelji su brzo shvatili gdje je Zvonko zato što mu je Magdica nosila jelo.

Može se zaključiti da je cijela obitelj zavoljela Zvonka zato što su Magdičini roditelji bili jako tužni kada su ujutro shvatili da ga nema.

5. NARATIVNE I STILSKE ODREDNICE LOVRAKOVIH ROMANA

Mato Lovrak je predstavnik estetske jednostavnosti. U svojem se pripovijedanju koristi vještinom konkretiziranja i svojim fikcijskim zamislama daje zbiljska obilježja. Dobro je upoznat sa životnom stvarnošću, društvenim strukturama kao i psihološkom karakterizacijom likova. U njegovim su djelima dječji dijalozi spontani, jednostavni, ali i pristupačni čitatelju. Jedan od primjera takvog dijaloga jest razgovor dvojice prijatelja u romanu *Neprijatelj br. 1*.

Krajnji je čas, dragi Olio! Sad se mora izvesti. Jesi li hrabar i odlučan?

Jesam, Zvonko!

Budi brz i priseban!

Ne boj se, Zvonko!

Još je bolje što smo nas dvojica ostali sami.

Tako je, Zvonko!

Ali ti si ipak probljedio, Olio!

Ti isto tako, Zvonko!

Nije čudo, zar ne Olio?

Psst! Neprijatelj izlazi! (Lovrak, 1979: 79)

Prisutan je sveznajući pripovjedač koji objašnjava reakciju, stav ili postupak likova. Sveznajući je pripovjedač objektivan i u trećem licu. Autor nije želio da se njegova osobnost primijeti, no on se ipak na početku romana *Vlak u snijegu* izravno obraća čitatelju.

Lovrakov stil primjer je realističnog dječjeg romana. Likovi koji se pojavljuju u romanu nisu plošni, već slojeviti i životni. Oni su često amblematski primjer svoje socijalne klase. Kao jedan od primjera mogu se navesti Ljuban, koji je siromašan, i Pero koji dolazi iz imućne obitelji u romanu *Vlak u snijegu*. Jedna je od bitnih značajki realističkoga pisanja deskripcija. Opisuje se vanjski izgled i prostor u kojem likovi borave te je i često u službi metaforičke karakterizacije lika. Mato Lovrak teži istinitom prikazivanju zbilje.

Njegove su rečenice jednostavne, bez kićenosti, gramatički pravilne, oglagoljene i dominira prezent. „Učitelj odlazi mirno kući“ (Lovrak, 1976: 148). „Kad je tramvaj trebao zaokrenuti u Jurišićevu ulicu, ljudi zanijemjeli“ (Lovrak, 1979: 91).

Romani mu vrve snažnim, živim, dojmljivim slikama koje su ispunjene dinamičnim pokretima i spontanim akcijama. Neki primjeri takvih dojmljivih slika je pokretanje mlina u romanu *Družba Pere Kvržice*.

Svi su članovi kliknuli od sreće. Jurili su k mlinu. Divili su se strelovitom remenju i brzim točkovima! Zadivljeni promatraju veliko točak u slapovima i biserju vode. Oni su skakali, kličali, grlili se i ljubili! (Lovrak, 1968: 110)

Iz navedenog se citata može vidjeti uvjerljiv prikaz dječje spontanosti: skakanje, kličanje, grljenje i ljubljenje predstavlja dinamične pokrete.

Skoči na te riječi Ljuban kao uboden i jurne u vagon izbjeglica. Kad spazi zgurenu Dragu na klupi, ne reče ni riječce nego je pograbi ispod vrata i ispod koljena. Plače Draga, a Ljuban nosi teret. Laktom otvara vrata, a zatvara ih nogom. Ponese djevojčicu kroz vagon zadruga i odnese je u drugi razred. Nagnulo za njim mnogo djece. Donesoše joj naranču. Prima ona i požudno siše sok. Dotle je Ljuban i djevojčice zatrpavaju kaputima (Lovrak, 2000:84-85).

Snažnu i dojmljivu sliku predstavlja također dječja briga za bolesnu Dragu u romanu *Vlak u snijegu*.

U Lovrakovim romanima opisi su malobrojni, kratki i strogo funkcionalni. U njegovu stilu nema fantastike, koristi se dječjim žargonom i na realističan način prikazuje sve dječje pustolovine. Prikazuje igru, sukobe, dječju naivnost, veselje, humoristične situacije i formiranje družina odnosno djelovanje kolektiva. Zima (2011: 84) ističe da „organiziranje naracije oko dječjeg kolektiva uvjetuje i način oblikovanja dječjih likova. U *Vlaku u snijegu* riječ je o komparativnoj karakterizaciji kako to naziva Hranjec, što podrazumijeva polarizaciju dječje grupe u dvije suprotstavljene frakcije, čiji se predstavnici međusobno razlikuju u svim bitnim karakterološkim točkama. U pojedinim romanima zanemaruje se individualna karakterizacija dječjih likova, a narativno težište prebacuje se na organiziranje dinamike grupe (što je slučaj u romanima *Družba Pere Kvržice* i *Tri dana života*).“

Time postiže napetost zbivanja i zanimljivu fabulu punu različitih događanja.

U romanu *Vlak u snijegu* vidljiva je odlična organizacija priče. Djelo ima obilježja filmske fabule, kao što su total plan, dramatičnost i kratke retrospekcije. Total plan obuhvaća prikaz školskog dvorišta. Dramatičnost se pojačava Draginom bolešću, a retrospekcija se pojavljuje u situaciji opisivanja glavnih likova. S glavnim se likovima upoznajemo kroz prepričavanje svadbenog događaja.

Napetost i dinamičnost pojačava Lovrakova vještina isticanja detalja (Brala Mudrovčić, Pavličić, 2014: 167). Jezik i stil odgovara akcijskom tipu njegova romana (Crnković, Težak, 2002: 374). Vedrina ugođaja, komparativna karakterizacija likova i naglašena fabula pridonose Lovrakovu približavanju najmlađima (Brala Mudrovčić, Pavličić, 2014: 167). Mato Lovrak u *Vlaku u snijegu* koristi komparativnu karakterizaciju kako bi prikazao dva suprotna dječja karaktera – Ljubana i Peru. U romanu *Družba Pere Kvržice* komparativna karakterizacija vidljiva je suprotstavljanjem dječjeg i odraslog svijeta. Djeca su usmjerena na ostvarenje cilja, odnosno uređenje mlina, a odrasli su inertni i nesložni.

Njegove romaneskne strukture djela su nerazvedene i linearne. Pripovijedanje je živo, a i dijalog pojačava pripovjedni ritam (Hranjec, 2004: 72). Dijalogom često čitatelja vodi kroz dječje svađe, prepirke i akcije. Lovrakovi su dječji likovi determinirani svojim socijalnim statusom (Zima, 2011: 90). U *Vlaku u snijegu* dolazi do sukoba siromašnog Ljubana i bogatog Pere. Prije putovanja čitatelj saznaje da su neki učenici došli u velikim sestrinim cipelama i starim zimskim kaputima, jer im roditelji nisu mogli kupiti ništa novo uslijed neimaštine. Mato Lovrak uvjerljivo je prikazao tadašnje socijalne probleme.

6. SVJETONAZORSKE ODREDNICE LOVRAKOVIH ROMANA

Svako djelo, prezentirana ideja, stav, postupak pojedinca važan je zato što na taj način obogaćuje društvo u kojem se javlja, odnosno pridonosi svijesti cijele družine, a onda indirektno i samih čitatelja romana. Djelovanjem više pojedinaca u družini koju pratimo povećava se mogućnost rješavanja određenog zadatka. U trenutku slabosti pojedinac neće klonuti zato što uz sebe ima svoje prijatelje koji s njim djeluju i podržavaju ga. Kroz Lovrakove romane, naravno, mijenja se fabula, no njihov se autor čvrsto drži svojih životnih stavova i uvjerenja koja se koncentriraju u idejama kolektiviteta i socijalne pravde. Pripovjedači u tim romanima ističu ličnost učitelja, ljepote prirode i života na selu. Socijalna karakterizacija lika u izravnoj je sprezi s etičkom karakterizacijom, pa su siromašna djeca redovito pozitivno okarakterizirana, a bogata negativno.

Djeca su svjesna socijalnih problema u društvu i djeluju s ciljem poboljšanja situacije (Brala Mudrovčić, Pavličić, 2014: 165).

Također, važno je istaknuti da su se Lovrakovi pedagoški stavovi izravno odrazili u njegovim djelima. Lovrakova su djela možda najzorniji primjer sjedinjenja pisca i pedagoga u hrvatskoj dječjoj književnosti, kao što zapažaju Crnković i Težak (2002: 73). U njegovim je romanima lik učitelja poprilično idealiziran i ima izrazito važnu ulogu u moralnom i društvenom odgoju svojih učenika.

Učitelj se uvijek bori za pravdu i u svakoj situaciji uspije naći nešto pozitivno. U romanu *Družba Pere Kvržice* učitelj nije niti jednom riječju spomenuo negativne strane dječjeg rada bez nadzora odraslih, već je bio zadivljen njihovim trudom i radom. U romanu *Vlak u snijegu* učitelj nije pokazao sumnju u zadrugu.

U pismu je izrazio vjeru da će učenici sretno stići kući i da će pokazati svoju složnost. Lik učitelja u romanu *Devetorica hrabrih* vjeruje u sposobnost učenika i pušta ih na samostalan izlet. U *Neprijatelju br.1* učitelj podržava ideje i revoluciju koju su pokrenuli Zvonko i prijatelji i smatra Zvonka posebnim djetetom. Učitelj u Lovrakovim romanima uvijek pronade dobro rješenje i podržava dječje ideje. U liku učitelja, dakako, može se prepoznati i sam Lovrak koji je bio učitelj. Njegov su poticaj za pisanje djela bili njegovi učenici, rad u školi, vlastiti stavovi o vrijednosti djece i pogled na svijet.

U *Družbi Pere Kvržice* primjenjuje se naučeni nastavni sadržaj (sjećaju se učiteljevih riječi). Naučeni nastavni sadržaj koriste tijekom uređenja mlina. Na samom početku romana *Vlak u snijegu* opisuje se velika i najljepša kuća u selu, a to je upravo školska zgrada.

Velika kuća, škola, najveća je i najljepša kuća u selu. Nije u svim selima ovakva. Ima i trošnih kuća na kojima jedino ploča s natpisom i larma djece odaju da je to škola. Ovdje je škola lijepa, svijetla i djeci bi moglo biti u njoj ugodno! (Lovrak, 2000:15)

Kasnije u romanu iznosi se učiteljeva ideja o zadruzi i mišljenje o jednakim dužnostima i pravima. Učitelj u romanu objašnjava učenicima da nitko ne smije prisvojiti veća prava ili nametnuti silu. Time učenike poučava da je svaki član zadruge vrijedan i da moraju biti pravedni, a ne sebični i nasilni.

U romanu *Devetorica hrabrih* čitatelj se detaljno upoznaje s razredom učitelja Matica i zaduženjima svakog učenika te njihovim posebnostima. Učitelj je siguran u dječje sposobnosti i niti u jednom trenutku ne sumnja da učenici ne bi mogli samostalno otići na izlet i sretno se vratiti.

Važnost učitelja istaknuta je i u djelu *Neprijatelj br. 1* u kojem je učitelj Zvonka uspio zainteresirati za učiteljski posao, ali i za učenje koje je Zvonku prije boravka na selu bilo mrsko.

Mato Lovrak je na selu preživio velik dio života pa mu je i samim time bliža seoska okolina (Crnković, 1984: 136). Ukoliko radnja romana započinje u gradu i gradskoj sredini, zbivanje se u jednom trenutku seli u selo. Čitatelja se upoznaje s ljepotama prirode i seoskim životom. U Lovrakovu se opusu vezanost za selo i seosku sredinu odražava u velikom broju romana kao mimetiziranje socijalno zapuštene i raslojene seoske sredine u kojoj se snažno osjeća podjela na bogate i siromašne. Novi su Lovrakovi socijalni elementi u romanima higijena i školovanje djece te u romanu *Divlji dječak* borba protiv alkoholizma i uvođenje poljoprivrednih tehnoloških novosti. Spomenuti uvjeti ne nailaze na razumijevanje i potporu odraslih (Zima, 2011: 85).

Proučavani Lovrakovi romani mogu se podijeliti s obzirom na mjesto radnje. Roman ruralnog identiteta dječje družine jest *Družba Pere Kvržice* zato što se radnja odvija samo na selu te se predočavaju seoski poslovi, odnosi, ali i djelovanje dječje družine samo na selu (uređenje mlina). U roman ruralnog identiteta dječje družine s premještenim prostorom djelovanja mogao bi se ubrojiti *Vlak u snijegu*. U navedenom romanu djeca pohađaju seosku školu, ali ih učitelj vlakom vodi na izlet u grad. Romanu urbanog identiteta dječje družine s premještenim prostorom djelovanja pripadaju romani *Devetorica hrabrih* i *Neprijatelj br. 1*. U romanu *Devetorica hrabrih* Lovrak nas upoznaje s razredom učitelja Matica, ali ističe Milanovu ideju o odlasku na izlet u selo. U djelu *Neprijatelj br.1* čitatelj se upoznaje s društvom Zvonka Dražića koji boravi u gradu, no kasnije bježi u selo u društvu prijatelja Olia. U romanima u kojima se radnja odvija u gradu i prelazi u selo, pisac prikazuje ljepotu prirode. U romanu *Neprijatelj br.1* dodatno se naglašava ljepota prirode kroz lik vođe. Blagost i smirenost seoske sredine potaknula je Zvonka da postane seoski učitelj. Na kraju romana Zvonkovi roditelji odlaze na more, a Zvonko odlazi na selo.

Crnković (1984:137) navodi da selo za Lovraka i hrvatske realiste ostaje zdrav izvor na kome se napajaju. Selo ozdravljuje one koje je grad umorio ili obeshrabrio.

Proučavani Lovrakovi romani završavaju sretno. U *Družbi Pere Kvržice* Pero i njegova družba uspijevaju završiti radove u mlinu i predati svoj projekt odraslima. Roman *Vlak u snijegu* završava dolaskom zadrugara na stanicu, odnosno odlaskom kućama. U tom trenutku čitatelj saznaje da su tri đaka s Jabukovca, Ljuban, Pero i Draga prvi put zajedno nakon dugog perioda svađe. *Devetorica hrabrih* završavaju povratkom Milanovog društva u grad. Posebno se ističe Juričino ozdravljenje.

Na kraju romana *Neprijatelj br. 1* ističe se Zvonkova sreća. Zvonko boravi na selu, a djevojčica Magdica, učiteljeva kći, otišla je na more sa Zvonkovim roditeljima.

Glavni se junaci bore za poboljšanje međuljudskih odnosa, za pravdu i izlazak iz krize, ekološke ciljeve i poboljšanje uvjeta življenja. Oni nose poruku kako biti najprimjereniji uzor odraslima (Brala Mudrovčić, Pavličić, 2014: 171).

Svi se sukobi u Lovrakovim romanima zasnivaju na socijalnim opozicijama, na društvenom, ekonomskom i psihološkom statusu siromašnih i bogatih, potlačenih i privilegiranih, a sve su ostale opozicije (nacionalna nejednakost i vjerske te druge ideološke razlike) izostavljene (Crnković, Težak, 2002: 366).

Kao posebnost i fenomen Lovrakovih djela ističu se naglašene ideje dobrote, plemenitosti i zalaganja za bolje koje mogu pobijediti svaku socijalnu nepravdu (Brala Mudrovčić, Pavličić, 2014: 171).

7. ZAKLJUČAK

U analiziranim romanima prisutne su razlike u formiranju i djelovanju družine. Formiranje družine u romanu *Družba Pere Kvržice* odvija se spontano. U romanu *Vlak u snijegu* zadruga se formira izvanjskim utjecajem, odnosno ideju za osnivanjem zadruge iznosi učitelj. Vođa Milan ideju o izletu, ali i formiranju družine, dobiva nakon pročitanih knjiga. U romanu *Neprijatelj br. 1* Zvonko iznosi svoje zamisli prijateljima pa se oni odluče udružiti. Zadaci družina se razlikuju, a neke družine postavljaju više zadataka koje namjeravaju riješiti. U rješavanju zadataka ne sudjeluju odrasli. Zadaci koje si družine zadaju su društveno korisni. Vidljive su individualne razlike vođa kao i njihove reakcije u pojedinim situacijama. Razlike se primjećuju u fizičkom izgledu i njihovim navikama. Okolina slično reagira na vođe družina. U romanu *Družba Pere Kvržice* okolina je ponosna na rad družbe i njihov uspjeh. Pozitivno su iznenađeni izgledom mlina. Ljubanove osobine i vrijednost u *Vlaku u snijegu* posebno ističe konduktier. U romanu *Devetorica hrabrih* vođa Milan sam sebi priznaje da više nikad ne bi bio vođa izleta i on se po tome razlikuje od Pere, Ljubana i Zvonka. U romanu *Neprijatelj br. 1* vođa Zvonko ima poseban način da se smiri, naime, on se ugrizne za kažiprst. Svaki vođa ima svoju posebnost. Bez obzira što u svakoj družini postoje izdajice, družina ostaje usmjerena na obavljanje zadataka. Izdajice imaju različite razloge napuštanja svojih družina. Od svih Lovrakovih družina mladi čitatelj može naučiti da se upornost, zajedništvo i rad isplate te da je poteškoće lakše riješiti u društvu prijatelja. Učitelj je u Lovrakovim romanima glas razuma i uzor djeci. On je nositelj ideje o kolektivizmu i pravdi. U svim Lovrakovim romanima vidljiva je važnost kolektivizma i ta se idejna vrijednost posebno ističe samim završecima.

8. LITERATURA

1. Brešić, V. (1997). *Autobiografije hrvatskih pisaca*. Zagreb: AGM.
2. Crnković, M. (1984). *Dječja književnost*. Zagreb: Školska knjiga.
3. Crnković, M., Težak, D. (2002). *Povijest hrvatske dječje književnosti od početka do 1995. godine*. Zagreb: Znanje.
4. Hameršak, M., Zima, D. (2015). *Uvod u dječju književnost*. Zagreb: Leykam international d.o.o.
5. Hranjec, S. (1998). *Hrvatski dječji roman*. Zagreb: Znanje.
6. Hranjec, S. (2004). *Dječji hrvatski klasici*. Zagreb: Školska knjiga
7. Hranjec, S. (2006). *Pregled hrvatske dječje književnosti*. Zagreb: Školska knjiga
8. Kolar-Dimitrijević, M. (2012). *Tragovi vremena u djelima Mate Lovraka*. Zagreb – Bjelovar: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
9. Majhut, B. (2005). *Pustolov, siročić i dječja družba : hrvatski dječji roman do 1945*. Zagreb: FF PRESS.
10. Nemeč, K. (1994). *Povijest hrvatskog romana od početka do kraja 19.st.* Zagreb: Znanje.
11. Zalar, I. (1978). *Dječji roman u hrvatskoj književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
12. Zima, D. (2001). *Ivana Brlić Mažuranić*. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti FFZG.
13. Zima, D. (2011). *Kraći ljudi – Povijest dječjeg lika u hrvatskom dječjem romanu*. Zagreb: Školska knjiga.
14. Lovrak, M. (1968). *Družba Pere Kvržice*. Zagreb: Mladost.
15. Lovrak, M. (2000). *Vlak u snijegu*. Zagreb: Mozaik knjiga.
16. Lovrak, M. (1976). *Devetorica hrabrih*. Zagreb: Mladost.
17. Lovrak, M. (1979). *Neprijatelj br. 1*. Zagreb: Mladost.
18. Lovrak, M. (1981). *Anka Brazilijanka*. Zagreb: Mladost.

Mrežna odredišta:

1. Batinić, Š., Gaćina Škalamera S. (2006). *Ostavština Mate Lovraka u Hrvatskom školskom muzeju* (<https://hrcak.srce.hr/76971>, pristup, 29. rujna 2020.).
2. Brala Mudrovčić, Pavličić (2014). *Romani Mate Lovraka u lektiri za razrednu nastavu* (<https://hrcak.srce.hr/137251>, pristup: 2. listopada 2020.).
3. Krajcar, D. (2019). *Mato Lovrak – pisac za djecu kojeg vole sve generacije (1899.)* (<https://povijest.hr/nadanasnjidan/mato-lovrak-pisac-za-djecu-kojeg-vole-sve-generacije-1899/>, pristup: 29. rujna 2020.).

Kratka biografska bilješka

Moje ime je Ines Balić. Rođena sam 27. listopada 1997. godine u Zaboku. Osnovnoškolsko obrazovanje završila sam u Osnovnoj školi Belec. Za vrijeme pohađanja osnovne škole istaknula bih sudjelovanje na manifestaciji *Zbor malih pjesnika* gdje je moja pjesma uvrštena u zbirku 43. Zbora malih pjesnika. Svoje sam obrazovanje nastavila u Srednjoj školi Zlatar (smjer upravni referent). Tijekom srednjoškolskog obrazovanja sudjelovala sam na vjeronaučnoj olimpijadi i osvojila prvo mjesto na nadbiskupskoj razini. Srednju školu završavam obranom završnog rada *Rješenje o porezu na kuće za odmor* s odličnim uspjehom 2016. godine. Nakon završene srednje škole, upisujem Učiteljski fakultet, Odsjek u Čakovcu. Za vrijeme svog fakultetskog obrazovanja spomenula bih upisani izborni kolegij *Odgoj za dobrotu*. Volontirala sam u *Udrugi Sunce* u Novom Marofu. Sudjelovala sam u projektu *Zagrlj me pričom* s kamišibajem kojeg sam sama izradila. Svojim sam osvrtom na ženske likove u Andrašecovim pjesmama sudjelovala u projektu *Florijan i ja* u organizaciji Osnovne škole Domašinec. Osim fakultetskih obaveza, za vrijeme studiranja završila sam tečaj govorništva i komunikacijske psihologije. U slobodno se vrijeme bavim automobilizmom i osvajam brojne nagrade. Aktivno sudjelujem na automobilističkim utrkama kao licencirana vozačica.

Izjava o izvornosti diplomskog rada

Izjavljujem da je moj diplomski rad na temu „Pojam kolektiva u dječjim romanima Mate Lovraka“ izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

Ines Balić
